

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

SOMALİ'DE DİN EĞİTİMİ SİSTEMİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mohamed ABDULAHİ SHOBLE

BURSA - 2020

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

SOMALİ'DE DİN EĞİTİMİ SİSTEMİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mohamed ABDULAHİ SHOBLE

Danışman:

Prof. Dr. İsmail SAĞLAM

BURSA - 2020

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

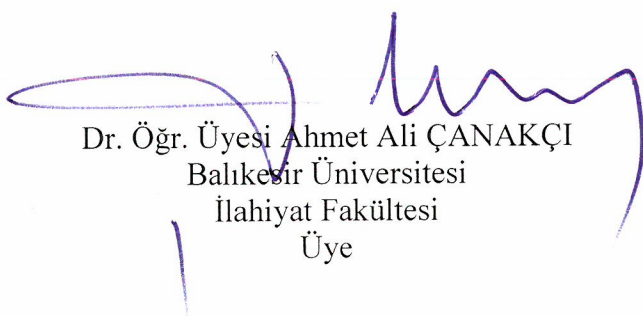
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

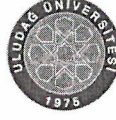
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalında 701621024 numaralı Ha'un hazırladığı "Somali'de Din Eğitimi Sistemi" konulu Yüksek Lisans Tezi Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 5/3/2020 günü 09:30-10:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının ...başarılı... (başarılı/başarısız) olduğuna ...oybirliği... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. İsmail SAĞLAM
Bursa Uludağ Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Üye (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi İlhami ORUÇOĞLU
Bursa Uludağ Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Ali ÇANAKÇI
Balıkesir Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Üye

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih 20/01/2020

Tez Başlığı / Konusu: “Somali’de Din Eğitimi Sistemi”

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam (84) sayfalık kısmına ilişkin, 20/01/2020 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %9 ’dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları’nı inceledim ve bu Uygulama Esasları’nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim. 20/01/2020

Adı Soyadı: Mohamed ABDULAHİ SHOBLE

Öğrenci No:701621024

Anabilim Dalı:Felsefe ve Din Bilimleri

Programı:Yüksek Lisans

Statüsü: ☒Yüksek Lisans ☐Doktora

Prof. Dr. İsmail SAĞLAM

20/01/2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Somali’de Din Eğitimi Sistemi” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

20.01.2020

Tarih ve imza

Adı Soyadı : Mohamed ABDULAHİ SHOBLE

Öğrenci No : 701621024

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Programı : Yüksek Lisans

Statüsü : ☒Yüksek Lisans ☐Doktora

ÖZET

Yazar adı ve Soyadı : Mohamed ABDULAHİ SHOBLE
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı : Din Eğitimi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans
Sayfa Sayısı : xi+77
Mezuniyet Tarihi : 2020
Tez Danışmanı : Prof. Dr. İsmail SAĞLAM

SOMALİ'DE DİN EĞİTİMİ SİSTEMİ

Somali, İslâm dininin Mekke'den sonra ulaştığı ilk topraklardandır. Dolayısıyla milâdi on dördüncü yüzyılın başlarında Somali yarım adasında yaşayan bütün Somalililer Müslüman idiler. Doğal olarak diğer Müslüman olan bölgelerde olduğu gibi Somali'de de İslamiyet'i daha iyi anlamak ve anlatmak için İslami ilimlerin farklı disiplinlerini öğrenme konusunda medreseler ve camilerde ilim halkaları kurulmuştur.

Somalililer Müslüman olduktan sonra başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere İslam ilimlerin öğrenilmesine özen gösterdiler. Somali'nin önemli merkezleri olan Mogadişu, Harar, Berbera, Marka ve Barawe gibi şehirlerde bulunan camiler, Somali'nin tüm bölgelerinden gelen yüzlerce öğrenci ile dolmuştur. Önemli hocalardan İslami ilimleri öğrenip mezun olduktan sonra kendileri de bu ilimleri öğretmeye başlamışlardır. Söz konusu süreçleri irdeleyerek bu çalışmada Somali'de gerçekleştirilen Din eğitimi faaliyetleri hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Somali, Tarih, Din, Eğitimi, Sistem, İlkokul, Lise, Dugsi, Kur'an,

ABSTRACT

Name and Surname : Mohamed ABDULAHİ SHOBLÉ
University : Uludag University
Institution : Social Science Institution
Department : Philosophy and Religious Sciences
Branch : Religious Education
Degree Awarded : Master Degree
Page Number :xi+77
Degree Date :2020
Supervisor : Prof. Dr. İsmail SAĞLAM

RELIGIOUS EDUCATION SYSTEM IN SOMALIA

Somalia is considered as one of the first stops that the Islamic religion has reached after Mecca. So all the Somalis who lived on the Somali peninsula in the early 14th century were Muslims.

As is the norm in other Muslim regions, in order to better understand and explain the religion of Islam, scientific circles were established in madrasahs and mosques to learn different parts of Islamic sciences.

After the Somalis embraced the islamic religion, they were committed to learning Islamic sciences, especially the Quran. Mosques located in cities such as Mogadishu, Berbera, Marka and Barawe, which are important centers of Somalia, were filled with hundreds of students of Islamic sciences from all regions of somalia.

After studying various Islamic science courses from the hands of great teachers, they started to teach these sciences as teachers themselves. this study will try to give information about Somalia's religious education

Keywords: Somalia,History, Religious,Education, System, Primary,Secondary, Dugsi, Holy Quran.

KISALTMALAR

age	: Adı geçen eser
agm	: Adı geçen makale / madde
agt	: Adı geçen tez
as	: Aleyhisselam
BM	: Birleşmiş Milletler
bs.	: Baskı / basım
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
haz.	: Yayına hazırlayan
karş.	: Karşılaştırınız
km.	: kilometre
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
ty.	: Basım tarihi yok
UNICEF.	: United Nations International Children's Emergency Fund
vd.	: ve diğerleri
vs.	: ve saire
y.y.	: Basım / yayın yeri yok
Yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

Somali, İslam tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Eskiden Sahabelerin hicret ettiği Habeşistan topraklarından bir barçası olmakla beraber gönümüzde de bulunduğu konumu dolayısıyla stratejik açıdan çok önemlidir. İslamiyet'i barışçıl yollarla kabul eden Somali, hem benimsediği İslam kimliği hem de bulunduğu konumdan ötürü batılı güçler ve bölgedeki Hristiyan devletlerin zulmünü maruz kalmıştır.

Farklı zamanlarda farklı şekillerde gelişen olaylar bölgedeki Müslüman insanların üzerinde de etki bırakmıştır. Fakat gelişen ve değişen bu olaylar İslamiyet'in başlamasından bu yana uygulanan din eğitim faaliyetleri büyük oranda etki yaratmamıştır. Somali'de uygulanan din eğitimi eskiden olduğu gibi devam etmektedir.

Somali'de Kur'an kursu ile başlayan bir eğitim sistemi mevcuttur. Çocuklar daha dört veya beş yaşında iken Kur'an kursuna gönderilmektedir. Burada Arapça alfabesini öğrenip daha sonra Kur'an-ı Kerimi ezberlemeye başlar ve hafız olana kadar devam etmektedir. Kur'an kurslarında sadece Kur'an-ı Kerimi değil aynı zamanda temel İslam bilgileri de öğretilmektedir. Bu uygulama resmi bir sistem değil eskiden beri devam eden ve kuşaktan kuşağa geçen geleneksel bir uygulamadır.

Somali'de uygulanan bu din eğitimi uygulamaların tarihi süreçleri, uygulanan eğitim metotları, Yemenli şeyh Abadir gibi bu ülkede din eğitimi ve öğretiminde kimlerin rol aldığı ve benzeri konuları yakından tanımak için ele alındığı bu tez çalışmasının hazırlanması sırasında benden yardımlarını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. İsmail SAĞLAM Hocam'a en kalbi duygularıyla şükranlarımı sunuyorum. Yüksek lisans eğitimim boyunca maddi ve manevi katkılarını unutmayacağım Prof. Dr. Yunus Vehbi YAVUZ'a da en içten teşekkür ediyorum. Ayrıca bu süreçte dualarını esirgemeyen anneme, babama, tezimi okuyarak bazı düzeltmeler yapan, Mehmet Ali AKPINAR, Zefer ŞEN ve Tunç DEMİRTAŞ kardeşlerime müteşekkirim.

OCAK 2020

Mohamed ABDULLAHİ SHOBLE

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU.....	iii
YEMİN METNİ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR	vii
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMA 'NIN PROBLEMİ.....	1
2. ARAŞTIRMANIN KONUSU	2
3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	2
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI.....	2
5.ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLIKLAR.....	3
6. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	3

BİRİNCİ BÖLÜM

SOMALİ'NİN TARİHİ COĞRAFİ YAPISINA KISA BİR BAKIŞ

1. COĞRAFİ KONUM	5
2. SOMALİLERİN ETNİK KÖKENİ	7
3. SOMALİ'NİN DEMOGRAFİK YAPISI	10
4. SOMALİ'NİN DİNİ YAPISI.....	11
4.1-İslam'dan Önceki Dini Yapı	12
4.2- İslamlaşma Dönemi.....	14
5. SOMALİ'NİN KISA TARİHİ	17
5.1-Sömürgecilik Dönemi	18
5.2- Bağımsızlık ve Demokrasi Dönemi	24

İKİNCİ BÖLÜM

SOMALİ'DE EĞİTİM SİSTEMİ

1. SOMALİ'DEKİ EĞİTİM SİSTEMİNE BİR BAKIŞ	28
2. SOMALİ' DE LAİK EĞİTİMİN BAŞLAMASI.....	29
3. BAĞIMSIZLIK DÖNEMİNDE EĞİTİM VE ÖĞRETİM	30
4. İÇ SAVAŞ DÖNEMİNDE EĞİTİM VE ÖĞRETİM.....	32
5. SOMALİ EĞİTİM SİSTEMİNİN YENİDEN CANLANMASINDA ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN ROLÜ	34
6. SOMALİ' DE MÜFREDAT ÇALIŞMALARI	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOMALİ'DE DİN EĞİTİMİ YAPISI

1. SOMALİ CUMHURİYETİ EĞİTİM KANUNU "EĞİTİM VE DİN"	41
2. SOMALİ CUMHURİYETİNİ EĞİTİM SİSTEMİ VE DİN EĞİTİMİ.....	42
2.1-Okul öncesi.....	42
2.2-İlkokul	44
2.3-Ortaokul.....	44
2.4-Lise	45
3. SOMALİ'DE DİN ÖĞRETİMİ SIRASINDA GELENEKLER VE YAŞANTILAR.....	46
3.1- Dugsi'deki Kur'an-ı Kerim Eğitim Sistemi	47
3.2-Dugsi'deki Öğretim Yöntemi.....	49
3.3- Dugsi'deki Uygulamalar.....	51
3.3.1- Kebir (Öğretmen Yardımcısı).....	51
3.3.2- Ceza	52
3.3.3- Ağaç Dalı (Küçük Sopa) Toplama	52
3.3.4- Odun Toplamak	52
3.3.5- Şafi'yi Okumak	53
3.3.6- Belirli Münasebetlerde Öğrenciye Dua Etmek.....	53
3.3.7. Dugsi'lerde Kur'an Öğretiminde Kullanılan Materyaller.....	54
4. KUR'AN-ı KERİM'İ ÖĞRETMENİN DİĞER İKİ YÖNTEMİ.....	54

4.1- Farklı Memlekette Eğitim: Kuran-ı Kerim'i Öğrenmek İçin Memleketi Terk Edip İlim Yolculuğu Yapmak	54
4.2- Devene bak, Dersini Çalış Yöntemi	54
5. CAMİ HALAKALARI	55
6. ARAPÇA OKUTULAN ŞER'İ İLİMLER	56
6.1- Şer'i İlimlerde Öğretim Yöntemi	56
6.2- İlim Talebelerine İnfak ve Harcama Yöntemi	57
7. İLİM ÖĞRENMENİN ANA MERKEZLERİ	59
7.1-Güney Bölgesi'nin Küçük İlim Merkezleri.....	59
7.1.1- Mogadişu Şehri.....	59
7.1.2- Marka Şehri	61
7.1.3- Afgoye Şehri.....	61
7.1.4- Beydaba Şehri.....	61
7.1.5- Bârdhêre Şehri	62
7.1.6-Warshekh Kasabası	62
7.1.7- Galasbo Köyü	62
7.1.7- Barâwe Şehri	62
7.2- Batı Bölgesi'nin İlim Merkezleri	62
7.2.1- Harar Şehri.....	62
7.2.2- Jigjiga Şehri	63
7.2.3- Takahbur Şehri	64
7.2.4- Kalankul Köyü.....	64
7.2.5- Kabri Daharre	64
7.3- Doğu ve Kuzeydoğu Bölgelerin İlim Merkezleri.....	64
7.3.1- Talêh Köyündeki İlim Merkezleri:	64
8. DİN EĞİTİMİN GELİŞİMİNİ SAĞLAYAN FAKTÖRLER	65
9. ÂLİMLERİN TOPLUNDAKİ YERİ.....	65
SONUÇ	68
KAYNAKÇA.....	70

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMA’NIN PROBLEMİ

Somali toprakları İslamiyet’in ilk dönemlerinden beri, İslam dini dışında hiçbir din veya inanç görülmemiştir. Somaliler hiçbir mukavemet ve zorlama olmaksızın tamamen kendi istekleri üzerinde kabul etmişlerdir. Bu evrensel mesajı hayat geçirmek ve yaşamak için köklü bir eğitime ihtiyaç duymaktadır. İslâm dini, bölge’ye tamamen eğitim ve öğretim yoluyla intişar etmiştir. Arap yarım adasından göç eden âlimler ve tüccarlar eğitim çabalarıyla daha çok noktalara ulaşmıştır. Yemenden İran’dan ve pek çok yerlerden göç etmiş Müslüman âlimler, İslam’ın yayılması, uzak köyler ve göçebe insanlara ulaştırmak için gayret içerisinde idiler. Bu âlimlerden biri de Yemen kökenli Şeyh Abadir idi. İslam’ın bölgeye yayılmaya başladığı tarihlere yakın bir zaman bölgeye gelen Şeyh Abadir ve beraberindeki âlimler, Harar şehrini kuranlar arasında sayılmaktadır.

Mogadişu, Barawe ve Marka gibi sahil şehirler ticaretin olduğu gibi ilim ve din eğitimi için de birer önemli merkezler olmuşlar. Bu bölgelere hicret eden Müslüman Arapların sayesinde bu şehirlerin kurulduğunu söylenmektedir. Mogadişu başa gelen en önemli şehir idi. Umman, Arap yarım adası ve Somali arasında deniz yoluyla ticaretin merkezi idi. Bunun için pek çok tüccarlar gelmiştir. Bu tüccarların çoğu Müslüman tüccarlar olup bölgeye geldikleri gibi kalmışlar, aynı zamanda ticaretin yanında İslam dinini de yaymaya ve bölgede yaşatmaya çalışmışlardır. Sadece Mogadişu’da değil çevredeki köyler ve kasabalara da gitmişler ve çok talebeleri yetiştirmişler. Yine din eğitimi ve öğretimine katkıda sağlayacak Camiler gibi büyük eserler inşa etmişlerdir. Bu çalışmada genel olarak Somali’de din eğitimi sistemini ele alınacaktır. Fakat bu konuyla ilgili yapılmış detaylı bir çalışma yok denecek kadar azdır. Bunun için konuyla ilgili bilim ve tarihçiler ile daha büyük ve kapsamlı çalışmalar yapılmasının gerekli olduğunu düşünüyor. Özellikle Barâwe, Mogadişu ve Marka gibi sahil kentlerde sıkı araştırmalar yapılması gerekmektedir. Aynı şekilde batı bölgelerde Harar şehri başta olmak üzere Özellikle en çok el yazma eserleri bulunan kütüphanelerde araştırma yapılmasının çok daha faydalı olacaktır.

2. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırma'nın konusu, "Somali'de Din Eğitimi Sistemi'dir" eskiden beri Somali'de uygulanan iki tür din eğitimi sistemi vardır.

-Çocuklarda verilen Kur'an-ı Kerimi öğretme ve ezberletme eğitimi (Somali'ce Dugsi) olarak bilinen eğitimi sistemi.

- Daha çok yetişkinlere verilen ve Cami haklarda okutulan Şer'i ve Arapça ilimleri eğitim sistemi.

Çalışma'da Somali tarihi, İslamiyet'i ve yukarıda bahsetmiş olduğumuz din eğitimi sistemi ile ilgili konuları ele alınacaktır.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın amacı, Somali'de sürdürülen din eğitimin problemlerini geçmiş ve bugünkü durumunu, din eğitimin öğretim şeklini ve düzeni hakkında bilgi vermeye çalışmaktır. Bu bağlamda olan problemleri tespit ederek ona göre çözüm önerileri bulunmaktadır. Bu çalışma Somali'de din eğitimi hakkında yapılmış ilk Türkçe tez olması bakımından önemlidir.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Somali'de Din Eğitimi Sistemi konu edindiğimiz bu tez çalışmasında, konuyla ilgili sınırlı sayıda kaynak bulunması ve mevcut kaynakları ulaşmada yaşanan sorunlar, tezin hazırlanmasında önemli bir problem olarak karşımıza çıkmıştır. Somali'nin hem özel, hem de devlet arşivleri 1991 yılında başlayan iç savaş ile ülkenin kaos dönemi sunucunda yok olmuş ve büyük kayıplar yaşamıştır. Özellikle eğitim alanında çok büyük bir gerileme meydana gelmiştir. Bu nedenle savaşlarla yok olmuş bir ülke hakkında tez çalışması yapmak ve kaynak bulmak gerektiğinde çok büyük sorunlar yaşanmaktadır.

Tez çalışması sürecinde, konu ile ilgili kapsamlı bir araştırma yapmak maksadıyla bazı bölgelere gidilmesi ve önemli âlimlerle görüşülmesi gibi ihtiyaçlar, güvenlik sorunları nedeniyle aksamaktadır. Konu hakkında makale şeklinde yazılan kaynakların yanı sıra, sesli ve görsel olarak "youtube"da yayınlanmış bazı âlimlerin röportajları, literatür taraması gibi yöntemlerle gerçekleştirilmiştir.

5.ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLIKLAR

“Somali’de Din Eğitim Sistemi” başlıklı bu tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Somali’nin tarihi, Somalilerin yaşadıkları bölge, kökenleri, İslam’dan önceki bazı inançları gibi bilgileri anlatılmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümü Somali’de eğitim sistemi, üçüncü bölüm ise Somali’de Din Eğitim yapısı üzerinde durulmuştur ve çalışma Somali’de Din Eğitimi Sistemi ile sınırlandırılmıştır.

6. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Konu ile ilgili yapılan araştırmalara baktığımızda, son zamanlar yapılmış her hangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak 1987 yılında Somali’nin milli eğitim bakanlığı bünyesinde yapılmış “Nidam el–Tacalim fi-Somali”¹ adlı çalışmanın haricinde “Dr. Abdulkadir Moallim Mohamed Gedi’nin *Sheikh Mohammed Muallim Hassan*”² adlı yayınlanmış doktora tezi mevcuttur.

¹ ABDİKARİM, Mohamed Ali, *Nidamu taclimi fi-somali*, Mogadishu, wasaradda waxbarashada, 1978.

² Abdulkadir Moallim Muhammed Gedi, *Sheikh Mohamed Muallim Hassan, al allâma al müfessir ve da’i al mejdi fi-Somali*, 1, Khartoum: el Mektebü’l Wadaniyye, 2015.

BİRİNCİ BÖLÜM
SOMALİ’NİN TARİHİ COĞRAFİ YAPISINA KISA BİR BAKIŞ

1. COĞRAFİ KONUM

Somaliler, eskiden beri “Afrika boynuzu” olarak adlandırılan Bölge’de yaşamaktadır. Batıda Etiyopya, Güneydoğuda Kenya ve Kuzeybatıda Cibuti ile komşudur.³ Somaliler sömürgecilerin ayırma politikasının bir parçası olarak günümüzde, Etiyopya, Kenya, Cibuti ve Somali Cumhuriyeti’nde yaşamakta olup toplam nüfusu 22 milyon civarındadır.⁴ Buna ilaveten farklı yerlerden elde edilen Arkeolojik kanıtlar ve Afrika Boynuzunda en eski Mısır yazıtları bunu göstermektedir.⁵

Resim 1: Somali Haritası

Kaynak: <https://www.dunyabulteni.net/afrika/bir-yanda-safari-diger-yanda-sefalet-h171222.html> (Erişim: 01-04-2020)

Eski Mısırlılar tarafından Somali için (*Punt land* / *Baharat ülkesi*) olarak tanınıyordu ve iki bölge arasında ciddi ve yoğun bir ticaret ilişkileri vardı. Bu ticaret ilişkileri neticesinde Arap ve Fars tüccarları, bölgede İslamiyet’in yayılması için

³ Aydoğan Köksal, “Somali, Afrika’da bir İslam Ülkesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: TDV İslam Araştırmalar Merkezi (İSAM), C, 37, s. 372. <https://islamansiklopedisi.org.tr/somali#2-tarih> (Erişim: 01-04-2020)

⁴ Cabdalla Cumar Mansuur, *Taariikhda Afka iyo Bulshada Soomaaliyeed*, Leicester: Looh Press, 2016, s. 7.

⁵ Axmed Ali M. Khayre, “Somalia: An Overview of the Historical and Current situation”, *London, Birkbeck university of London*, 2016, s. 3. <file:///C:/Users/Marti/Downloads/SomaliaAnOverviewoftheHistoricalandCurrentSituation.pdf> (Erişim: 01-04-220)

sahillerde şehir devletleri kurmuşlar. Kuzeyde Zeyla, Berbera, güneyde ise Mogadişu ve Barawe gibi sahil kentleri, ticaret için muazzam bir merkez diler. Burada üretilen ürünler Mısır ve İran'a kadar gönderiliyordu. İslam seyyahlarından olan İbn Battûta, 1331 yılında Zeyla şehrinden Mogadişu'ya seyahat etmiş ve Mogadişu için “*büyük ve sesiz bir kasaba*” ifadesini kullanmıştır. Aynı şekilde İbn Battûta, Mogadişu'da üretilen kıyafetler Mısır pazarına gönderildiğini kaydetmiştir.⁶

Somali halkı, Afrika boynuzundan doğu Etiyopya (Harar) civarına kadar uzanan, Cibuti'den Tana Nehri'ne kadar yaklaşık 400.000 kilometrekare bir toprağa sahiptir.⁷ 1881 yılında imzalanan Berlin Antlaşması sonucunda Avrupalı sömürgeciler diğer Afrika ülkeleri kendi aralarında paylaştıkları gibi, Somali topraklarını da kendi aralarında bölüştüler. Kuzey bölgesini İngiltere, güneyi İtalya ve Cibuti'yi ise Fransa almıştır.

Coğrafi olarak Somalilerin yaşadığı bu bölge çok önemli ve stratejik bir öneme sahiptir. Sömürgeci devletler, diğer Afrika ülkeleri genelde bir ülke bir devlet ve hatta bir devlet birkaç ülkeyi sömürürken, Somali üç ülke tarafından sömürülmüştür. Kuzey (İngiltere Somalisi), Güney bölgesi (İtalya Somalisi), Cibuti (Fransa Somalisi) diye ayırmışlardır. Bunun nedeni ise Somali'nin bulunduğu konumdan dolayı olup; her devlet kendi çıkarları doğrultusunda adeta yarışmışlardır.⁸

Somali toprakları olarak, düz ve kuru savana, aynı zamanda yüksek dağlar ile çevrili olarak bilinen ve dikkat çeken bir ülkedir. Ülkenin bazı noktaları hariç genelde kalın otlarla kapalı geniş ve düz ovalarla doludur. Bölgenin iklimi kurak ve sıcak bir iklime sahiptir, yağışlar oldukça az olup düzenli olmamakla beraber mevsimden mevsime değişiklik göstermektedir. Yılda iki defa Mart- Haziran, Eylül-Aralık ayları arasında yağmur mevsimidir. Bu aylardan sonra yüksek dereceli sıcak havalar ve kuralık başlamaktadır. Bu zor şartlarda en çok hayvancılıkla uğraşan göçebe halkı zarar görmektedir. Çünkü bölgede yağmur bir hayat meselesidir. Yağmur yağınca otların yeşermesi, hayvanların doyması, bereket ve bolluk demektir. Bunun aksine kuralık ve zor

⁶ Kheyre, age, s. 3.

⁷ Hassan Ahmet Nur, *İslamiyet'in Somali'de Yayılışı*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 7.

⁸ Ahmet KAVAS, “ Somali Tarihi ” *TDV İslam ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: TDV İslam Araştırmalar Merkezi (İSAM), C, 37, s. 373. <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/37/C37024143.pdf> (Erişim: 01-04-2020)

şartlarla karşı karşıya kalmaktır. Bölgenin insanları su ve otlak arayışına başlamaktadır. Somalilerin yaşadığı bölgeyi dört grup olarak ayırabiliriz.

Birinci bölge, yüksek dağlı, tepelikler ve ovalıklara sahip, Laskhore, Lasanod ve Eyl'den oluşan bölgedir. Bu bölge'de sırayla 2500 m., 1800 m. ve 1200 m. yüksekliğinde olan “Surad” , “Al Mado” ve “Bhaj” dağları bulunmaktadır. Diğer bölgelere göre daha verimlidir. Vadiler yüksek dağlardaki kaynaklarından Hint okyanusu kıyılarına kadar akmaktadır. Mevsimsel olarak akan bu vadiler, en önemli ve en uzun “Daroor Vadisi”dir.

İkinci Bölge, Mudug ve Ogaden bölgesinden oluşmaktadır. Birinci bölgenin aksine, düz kurak, fazla yağmur yağışı olmayan topraklardır. Ogaden topraklarında düz bir otlak araziye sahip olduğundan dolayı buranın insanları hayvancılıkla uğraşmakta ve özellikle deve yetiştirirler. Mudug bölgesinde insanların çoğu göçebe hayatı sürdürürken diğer kısmı da tarım ile uğraşmaktadır.

Üçüncü bölge, Somali'nin kuzeyinde yer alan sahilli bölgedir. Berbera ve Zeyla gibi şehirlerden oluşan bu bölge, kurak ve bitkisiz topraklardır. Bölgede Golis gibi yüksek rakımlı dağlar bulunurken, Burmadow ve Eilo gibi orta rakımlı dağlar da mevcuttur. Cibuti ile bitişik olan bu bölge, sıcak ve kuru toprağa sahiptir.

Son olarak dördüncü bölge ise, Somali'nin güneyinde ve şuan ki başkenti de bulunan güney bölgesidir. Mogadişu, Baidowa'ya, Marka'dan Kismayo'ya uzanan bu bölge arazi olarak düzdür. Diğer bölgelerden ayıran en büyük özellik birkaç küçük tepeler dışında hiçbir dağı bulunmamasıdır. Ülke'nin en büyük ve en uzun iki nehri olan Şabelle ve Jubba nehirleri bu bölgede geçtiği için tarım ve hayvancılık için uygun bir toprağa sahiptir.⁹

2. SOMALİLERİN ETNİK KÖKENİ

Somali halkı aynı soy, aynı dil, aynı din aynı kültür ve gelenekler paylaştıkları için Afrika'daki sahra altı ülkelerinin en homojen olan ülkelerden olmuştur.¹⁰ Tarihçiler ve antropologlara göre Somaliler on bin sene önce Mezopotamya ve Kafkasya'da yaşamış Hamitik grubun soyundan geldiklerini belirtmektedir. Antropologlar ve tarihçilerin bir

⁹ Nur, age, s. 8-9.

¹⁰ İ. M. Lewis, *A Modern History of Somalia, Nation and State in the Horn Africa*, London: Westview Press, 1988 s. 4.

kısmı, Somalilerin kökeni on bin sene önce Kafkasya ve Mezopotamya’da yaşayan Hamitik gruplarına kadar dayandıklarını inanmaktadırlar. Hamitik gruplar Mısırlılar, Kuşitler ve Berberiler (Kuzey Afrika barbarları) Mezopotamya’dan batıya doğru Mısır’a göç etmişlerdir.

Mısırlılar, Mısır’da kalırken Berberiler ise Afrika’nın kuzeybatısına devam etmişlerdir. Üçüncü grup olan Kuşiler ise doğuya Afrika’da yerleşmişlerdir. Somaliler, Oromolar, Afarlar, Saholar, Rendille ve Bayso Sano, Beja etnik gruplara teşkil eden Kuşitik Grubu, Sudan ve Eritre’den terk ederek Güney Etiyopya’ya yerleşmişlerdir. Bir müddet sonra Somaliler doğu ve kuzeydoğu’ya yerleşirken, Afarlar Saholar ise kuzey doğru ilerleyip Denakil çölleri olarak bilinen bölgeye yerleşmişlerdir.¹¹

Abdisalam M. İssa’nın bir görüşüne göre, Somali toplumu, Arap yarımadasından gelen göçmenler ve yerli Bantü’lerin arasında olan evliliklerden kaynaklı olduklarını söylemektedir. Yapılan araştırmalar Somalilerin etnik ve kültürel olarak doğu Kuşitik gruplarına ait olduklarını belirtmektedir. M. İssa’ya göre Somaliler iki kardeş olan Soomal veya “Samale” ve Sab soyundan geldiklerini inanırlar. En büyük kabilelerden olan Dir, Darood, İsaac ve Hawiye Samale’nin torunları olurken, Rahanweyn ve Digil Sab’in torunları olarak bilinmektedir. Somali nüfusunun çoğunluğu bu kabilelerden oluşmakta ve her kabilenin altı kola ayrılmaktadır. Mesela, Darood kabilesi, Majerten, Dhulbahante, Marehan ve Ogeden gibi kollardan ayrılmaktadır.¹²

Somali bugünkü ismi, dokuzuncu veya onuncu yy.’larda ortaya çıkmış ve on beşinci yy.’da daha yaygın kullanılmaya başlamıştır. Somali toprakları farklı zamanlarda farklı isimlerle anılmıştı. Eski Mısırlılar Punt (*baharat ülkesi*), eski Yunan ve Romalılar Azania (*güzel kokulu*) veya aromatik, Araplar tarafından ise Barrul- Ajam olarak biliniyordu. Milattan önce bahsettiğimiz isimlerin arasında en çok punt ismi meşhur ve çok kullanılmıştır. Eski Mısırlılar, ibadethaneler ve sarayları için kullandıkları buhur ve sarı sakız bu topraklardan alıyorlardı.¹³

¹¹ Nur, age, s. 10.

¹² Abdisalam M. İssa Salwe & Anthony Olden, *Somali Web Sites, History and Politics*, London: Thames Valley University, 2008, s. 573. <https://www.researchgate.net/publication/235312423> (Erişim: 05-04-2020).

¹³ Cabdalla Cumar Mansuur, *Taariikhda Afka iyo Bulshada Soomaaliyeed*, Leicester: Looh Press, 2006, s. 121.

Tarihçiler punt ismi sadece Somali için olmadığını, buhur ve sarı sakız maddeleri Yemen’de de olduğunu aktarmaktadır. Bunun için sahil bölgeleri (Yemen ve Somali) için ortak bir isim olarak kullanılmıştır.¹⁴ Milattan sonra, Müslim ve gayri Müslim seyyahlar, Somali için Berbera ismini kullanmışlardır. Milatın birinci yy’da seyyahlara göre bugünkü Somali toprakları Barbara/Berbera olarak biliniyordu. Yunan tüccarı olan Cosmos Aksum/ Axsum’a (*Axmsum: günümüzde güney Etiyopya ve Eritre Tigre bölgesinde olan kadim bir krallıktır*)¹⁵ ziyareti esnasında doğu Etiyopya’da berberli tüccarların bulunduğu not etmiştir.

Yine 863 yılında Çinli bir seyyah “ *Po-pa-lı*” diye adlandırdığı insanlar Afrika boynuzunda yaşadıklarını ifade etmiştir. Tarihçiler *Po-pa-lı*’lar berbere’liler olduğunu kanaatindedir. Orta asırlarda Müslüman seyyahlardan olan el İdirisi (1100-1166), el Yakubî (1228) ve İbn Battûta (1331) aynı şekilde berbera ismini kullandıklarını ifade edilmektedir.¹⁶

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Somali ismi on beşinci yy’da İslam dininin doğu Afrika bölgesinde yayılmasıyla daha çok kullanılan isim olmuştur. Bu isim kesin olarak ne zaman ortaya çıktığı bilinmezken ilk defa Somali ismini yazan ilk yazıda Habeşistan kralı olan Negus Yasxaq bölgedeki Müslümanlara karşı kazandığı savaşta bir şiir yazmış ve şiirde “*Samale Yanger*” yanı Samale’lere söyleyin diye bir ifade yer alıyordu. Bu savaş tarihçilere göre on beşinci yy’da olduğunu kaydetmektedir. Bu şiire dayanak Somali ismini o zamanda ortaya çıktığını söylenemez. Görüş birliği olmazsa da Somali, Samale kökenli olduğu beyan eden en güçlü görüşlerdendir. Samale birçok kabilenin soyundan geldiği inanılan bir adamdır. Edilen rivayetlere göre, Samale ve sab iki kardeşler idi günlerden biri bir inek bulmuşlar biri ineği oyalamış diğeri ise ineği sağmış Somali dilinde oyalamak “sasab” ineği sağlamak ise “Sac maal” olmaktadır. O günden sonra iki kardeşin biri Sab lakabı alırken diğeri de Sacmal/ Samale lakabını almıştır. Bugün Hawiye, Hirab, Madable gibi birçok kabile Samale soyundan geldiklerini inanılmaktadır.¹⁷

¹⁴ Ali Abdirahman Hersi, *The Arab Factor in Somali History*, Los Angeles: University of California, 1977, s. 45.

¹⁵ Bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Aksum_Krall%C4%B1%C4%9F%C4%B1

¹⁶ Mansuur, age, s. 122.

¹⁷ Mansuur, age, s. 124.

Yine başka bir görüşe göre, Hz. Peygamber'in amcasının oğlu Akîl Bin Ebi Tâlib'in iki oğullarından biri olan İsmail'in adından türetildiği, halk dininde Samal olarak okunduğu ve bu isim daha sonra Somali'ye çevrildiğini kanaatindedir.¹⁸ Arapça kökenli bir kelime olduğunu savunanlar ise varlıklı veya mal sahibi biri anlamına gelen “zûmâl” kelimesinin “Sumâl” olarak değiştiğini ifade etmektedirler.

Bu görüşlerden farklı ve en güçlü görüşlerden olan diğer bir görüşe göre şöyledir: Somali halkın çoğu hayvancılıkla uğraşan bir toplum olduğu için Somali kelimesi de “hayvan sağmak” filin emir sığası olan “hayvanı sağ” yani “Somâl” kelimesinden geldiğini ifade etmektedir.

3. SOMALİ'NİN DEMOGRAFİK YAPISI

Somali toplumu yapı olarak kalanlar ve altındaki kabilelerden oluşmaktadır. Bu kabileler arasında Dir, Darood, Hawiye ve İsaac olmak üzere dört ana kabile mevcuttur ve topluca Samaale denilmektedir. Samaale klanı Somali'nin nüfusunda yaklaşık %70'ini temsil etmektedir. Yine güney bölgesinde bulunan Digil ve Rahanweyn bazen ise Digil-Mirifle olarak da bilinen ve Somali'nin nüfusun %20'ni teşkil eden ve topluca Sab olarak bilinmektedir. Digil- Mirifle diğerlerden farklı olarak Af Maay Maay şivesini konuşurlar aynı zamanda tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Dir ve İsaac kabileleri kuzeyde ağırlıklı olarak deve ve keçi yetiştirmektedir. Hawiye kabilesi ise daha çok güney bölgesinde hayvancılıkla ve az bir oranda tarım ile uğraşmaktadır. Bu kabilelerin yanında birçok küçük kabileler de bulunmaktadır. Bu küçük kabileler Somali genelinde %10 gibi bir rakama tekabül eder. Küçük kabilelerin çoğu farklı etnik kökene sahiptir. Mesela Somali nüfusun %90'ını Somaliler oluştururken geri kalan kısım da, Arap %3, Fârs %2,7, Pantu %2,5 Afrika'nın diğer etnik gruplarından %1,8 oluşmaktadır. Bahsettiğimiz kabilelerin tümü Somalice konuşsa da her bölge'nin kendine has bir şivesi vardır. Küçük kabileler daha çok nehir kıyılarında ağırlıklı olarak tarım ile uğraşmaktadır. Somali Afrika'dan ziyade dünyanın en homojen ülkelerinden biridir.¹⁹

¹⁸ Kavas, TDV, DİA, s. 373.

¹⁹ Afyare Abdi Elmi, *Understanding the Somalia Conflagration: Identity, Political Islam and Peacebuilding* “çev.” Zekiye Baykul, İstanbul: Açılım Kitap, 2012, s. 70-71

Somali toplumu genel olarak, göçebe hayatı süren, tarımla uğraşan ve sahil kentlerde ticaretle uğraşan kısımlardan oluşmaktadır. Nüfusun %60 göçebe hayatı sürdürmektedir. Kır alanlarda yaşayan bu nüfus deve sığır ve keçi gibi hayvanları yetiştirirler.

Somali kabileleri her biri tek bir erkek soyundan geldiği söylenen hiyerarşik yapılardır. Bu hiyerarşik gruplar Somali yaşamının merkezi birer unsurlarıdır. Somali toplumunda klanlar, aralarındaki çatışmanın yanı sıra büyük bir dayanışma kaynağı olarak hizmet etmektedir. Klanlar koruma, su, iyi topraklara erişim ve siyasi güç için güçleri birleştirilmiştir. Somali klan örgütü, değişen ittifaklar ve geçici koalisyonlarla karakterize olan istikrarsız bir sistemdir.²⁰

Kabilenin mensupları her zaman birlikte hareket ederler, mera ve geçici yerleşimler için düzenli mevsimsel göçünü izleyerek bölgesel münhasırlığa sahip olma eğilimindedirler. Kabile üyeleri kimliklerini ortak akrabalarından alır toprak aidiyet hissiyatı yerine kabile eylemin üstü sınır olmaktadır ve genellikle kabile reisi tarafından yönetilmektedir. Kabile içindeki en belirgin soy grubu, genellikle 6 ile 10 kuşak arasında bir kişinin kendisini üye olarak tanımladığı soy birincil soydur. Evlilik genelde kabileler arasında barış ve huzur için etkili rol oynamaktadır. Kavgalı olan iki kabile husumeti bitirmek ve akan kanları durdurmak için kız alıp kız vermektedir.

4. SOMALİ'NİN DİNÎ YAPISI

Somali, İslami bir Cumhuriyettir. İslam dini bölgeye girdiği ilk tarihten bu yana Müslüman ve İslam kimliğini kaybetmemiş bir toplumdur. İlerdeki sayfalarda anlatacağım gibi, İslamiyet'in erken döneminde bu topraklara girmiştir. Daha önce Habeşistan olarak bilinen bölge'nin bir parçası olan Somali, Yemen, İran ve diğer bölgelerden gelen tüccar âlim ve göçmenler sayesinde İslam ile tanışmış ve yaşamaya başlamıştır.

Yapı olarak Somali'de, din devletten ayrı değildir. Anayasa'ya göre, Somali Cumhuriyetinin resmi dini İslam dinidir. Devletin temel ilkesi İslam kanunlarıdır. İslâm dini dışında bir dini yaymak, uygulamak veya eylemi yapmak kanunen yasaktır. Somali Cumhuriyeti anayasasının ikinci maddesinde ***Din ve inanç*** bölümüne yer verilmektedir.

²⁰Nur, age, s, 15

“ Somali İslami bir cumhuriyettir, anayasanın temeli Kur'an ve Sünnet olup amaçları da şeraitin amaçları ve sosyal adalettir.”²¹

4.1-İslam'dan Önceki Dini Yapı

İslamiyet'ten önce Somali topraklarında farklı inançlar ve gelenekler vardı. Bu inancılarının bazı kalıntıları günümüzde de görülmektedir. Somali'de İslam dinini uygun ve İslam dinine aykırı olan gelenekler vardır. Bu geleneklerin eski dinlerden Somali topraklarına girdiğini ve İslamiyet'in önce bölgede hakim olduğunu söylenmektedir. Somali de içinde bulunduğu eski ismiyle doğu küşitikler olarak bilinen doğu Afrika ülkeleri, *Waaq* diye bir inanç vardı. Bugün İslam ve Hristiyanlık gibi farklı dinlere sahiplenilen bu toplumlar, zamanla *Waaq* dinin mensupları idi. *Waaq* bugün Etiyopya'nın bazı yerleri ve Kuzey Kenya'da varlığını sürdürmektedir. Günümüzde *Waaq* inancı Somali'de inanç olarak kalmamış sadece bazı yerlerde isim olarak görülebilmektedir. Örnek olarak Somali'nin güneyinde bulunan *Ceel-waaq*, *Cabud-waaq* gibi şehir isimleri mevcuttur. Aynı zamanda bazı kabileleri de isim olarak kullanılmaktadır. Bu isimler ve benzeri anılar, *Waaq* inancı Somali'de de eskide bir inanç olarak kaldığını göstermektedir.

Doğu Küşitikler, Oromo, Sadamo, Somali, Rendille, Bayso, Burji, Dahalo ve Cafer etniklerden oluşmaktadır.²² Bu etnik gruplar, konuştuğu dillerin bazıları berberine benzese de farklıdır. Bunların bazı örnekleri şöyle sıralayabiliriz²³

Oromo: Waqaayo/ Waqaa, Burji: Wak, Bayso: Waa/ Waah, Dahalo: Waaka, Rendille : Wah, Somali: Waaq

Semavi dinden önce *Waaq* inancına benimseyen doğu Küşitik grupları özellikle Oromo etnik grubu *Waqaa/ Waqaayo* Allah ve gök tanrısı ve gözleri güneşin olduğunu aynı şekilde kâinatın yaratıcısı olduğunu inanmaktadır. Bu inanca göre, Atate diye tanrıça vardır, bu tanrıça kadın doğumu ile ilgilenmekte aynı zamanda çocuk sahibi olamayan anne adaylarına çocuk sahibi olmalarını sağlamak, doğum esnasındaki ölümleri engellemek ve büyük tanrının yardım etmekle görevlidir. Kadınlar Cuma bazı yerler ise Çarşamba günleri Atate tanrıça'ya şükür etmek için bir araya gelip dua ederler. Daha

²¹ Somali Anayasası, Birinci bölümü, 2. Fıkrası, s. 1

²² Axmed İbrahim Cawaale, *Dirkii Sacmaallada*, İftin, Hargeysa: 2012, s. 249.

²³ Mansuur, age, s. 97

sonra bir gelenek hale gelip gönümüzde nadir olsa da bazı köylerde varlığını sürdürmektedir.

Waaq tanrısı ile insanları arasında *Ayana* diye bir ruh hizmet ettiğini inanılmaktadır. *Ayana* ruhu hastaları şifa eden iyimser bir ruhtur.²⁴ *Ayana* ruhun tam tersi *Qollo* ruhu vardır. Bu ruh, insan ve hayvanların ölümlerine hastalıklarına, mahsullerin yok olmasına sebep olan kötümser bir ruhtur. *Qollo* ruhu Horoz tarzında bir şekli vardır, daha çok dere ve su bataklıklarda bulunduğunu çocuklara zarar vermemesi için bu yerlerden uzak tutulması gerektiğini inanmaktadırlar. Bu kötümser ruhtan kurtulmak için adına bir kurban kesilmesi ve tanrıya dua edilmesi gerekmektedir.

Doğu Küşitikler özellikle Somaliler, dua ederken *Mukey* adında bir ağacın altında toplanırlar. İnançlarına göre bu ağacın tepesinde *Waaq* veya *Ayana* ruhu inmektedir. Duaları kabul edilmek için dilek tutarlar aynı zamanda ağaç dallarına mendil, ip, saç teli ve çarşaf parçası bağlarlar. Kanaat önderler *Waaq* tanrısı ile insanları arasında olan ve insanları tanrıya bağlayan bazen de onlar'ın adına dua eden kişilerdir. Bunun için kanaat önderleri toplumun arasında çok saygı duyulmaktadır. Doğru veya yanlış ne olursa olsun sözlerin üstünde söz söylenmemektedir. Öndere karşı gelen kimse çarpılacağına ve *Qollo* ruhu saldırıp öleceklerini inanıldığı için onlara karşı gelmek mümkün değildir. Hatta bazı bölgelerde iki kanaat önderi göz göze gelmelerinin sakıncaları olduğu, göz göze gelirlerse birisi öleceğini inançları arasındadır. Bugün Somali geleneğinde en çok saygı duyulan ve sözlerinin aksine söylenmeyen ve hatta siyasilere bile itaat ettiği kanaat önderleridir.

Somali topraklarında belirli zamanlarda Hristiyanlık ve Yahudilik gibi semavi dinlerin bölgede din olarak kabul edildiğini söylentiler olsa Somalilerin eski inançları arasında Hristiyanlık ve Yahudilik bulunduğunu söyleyemeyiz. Gönümüzde eskiden kalma bazı gelenekler nadir de olsa varlığını sürdürmektedir. Örneğin, Bazı bölgelerde Pazar günleri alışverişe gitmeleri, hayvan satmaları, falcı kadınlar da “*Ey Meryem doğruyu söyle*” demeleridir. Bu geleneklere dayanarak Hristiyanlığın varlığını bahsedemeyiz. Çünkü İslamiyet'ten sonra devam eden geleneklerden olmuştur.²⁵

²⁴ Mansuur, age, s. 100.

²⁵ Mansuur, age, s.118

4.2- İslamlaşma Dönemi

İslam dini Somali topraklarına Hicrin birinci yüzyıllarına girdiğini söylenmektedir. Bir kısım araştırmacılara göre İslam dini Medine'ye varmadan önce Habeşistan hicretin esnasında Somali'ye girdiğini ve barışçıl bir yolla İslam'ı kabul ettikleri yöndedir.²⁶ Cafer bin ebî Tâlib'in liderliğindeki sahabeler yemenden geçtikten sonra Somali'nin kuzeyinde yer alan Zeyla kasabasına geldiklerini ve orada yaşayan insanları tebliğ'de bulundukları rivayet edilmektedir. Bu rivayetlere göre İslam doğuşundan yanı on dördüncü yıldan itibaren Somaliler İslam kimliği kazanmış Müslüman bir toplum olarak bilinmektedir.²⁷

Hicrin birinci yüzyılın sonunda Somali topraklarında Somalili Müslümanların bulunduğunu ifade etmektedir. Bunun en büyük kanıtı Mogadişu'da bulunan mezar taşların üzerindeki yazılardır. Bu yazılardan biri 101 Hicri yılında vefat eden bir kişinin mezar taşın üzerinde çıkan yazı idi. Yazıda Fatima bint Abdisamad Yakup diye yazıyordu. Yine aynı bölgede başka bir mezarın üzerinde 138 H yılında vefat eden Hacı bint Mekdam Muhammed diye yazılıydı. Tarihçiler bunun gibi kanıtlara dayanarak hicrin birinci yüzyılı Mogadişu'da yaşayan insanların Müslüman olduklarını ifade etmektedir. Hicrin ilk yüzyılında bölgede Müslüman Somaliler bulunsa da, İslam dini bölge'nin diğer kısımlarına hemen hemen yayılmadığını söyleyebiliriz.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi İbn Said (1274 M), İbn Battûta (1331 M) gibi tarihçiler keşif yaptıkları bölgelerde Müslüman bir toplumları bulunduğunu aktarmaktadır. Hatta İbn Battûta Mogadişu'da dini medreselerin varlığından bahsetmektedir. Bunun gibi tespitlere baktığımızda Somali özellikle sahil bölgelerinde on dördüncü yüzyılında İslam'ın yayıldığını ifade edilebilir.²⁸

İslamiyet'in bölgeye yayılmasının en büyük rolü Afrika boynuzuna göç eden Arap Müslümanlardır. Göç eden bu Müslümanların kimisi ticaret için gelmiş kimisi siyasi nedenlerden kimisi ise İslamiyet'i yayan âlimler idi. Bölgedeki Somaliler ile göç eden Arap Müslümanların arasında ciddi ilişkileri meydana getirdi. Bu ilişkilerin neticesinde Müslüman tüccarlar kasaba, şehirler ve pazarlar tesis etmesine neden olmuştur. İnşa

²⁶ Mohamed Haji Mukhtar, *İslam In Somali History : Fact and Fiction*: Lawrenceille, New Jersey, Red sea Press, 1995, s. 1.

²⁷ Elmi, age, s.100.

²⁸ Mansuur, age, s. 136

edilen kasabalar ikiye ayrılmaktadır. Birinci bölge Kuzeyde *Bahr al Ajam* olarak bilinen bölgesi olup Zayla, Berbera, Bosaso ve Hafun gibi sahil kasabaları içermektedir. İkinci bölge ise güneyde inşa edilmiş ve Banadir olarak bilinmektedir. Bu bölge Mogadişu, Marka, Warshekh, Barawe ve Gendershe kasabaları içine almaktadır. Bu kasabaların hepsi İslamiyet'in diğer bölgelerin yayılmasına ve İslami öğrenmek isteyen insanlar için merkez olmuştur.²⁹

Somali'nin batı bölgesi ise Harar şehri İslam'ın erken tarihi girdiği şehirlerden biriydi. O zamanlarda küçük bir köy olan Harar, zamanla batı bölgesinin İslamiyet'in yayılış merkezi haline gelmiştir. On beşinci yüzyıl ise Harar şehri Müslümanlar için önemli bir merkez olduğu için Hristiyan olan Habeş kraliyeti Harar'ı yıkmak isteyip savaş başlatmıştır. Bu savaşa karşı Somaliler cihat ilan etmiş ve bu savaşlar uzun süre devam etmiştir.

Yakın bir zamana kadar doğu Afrika'da önemli İslam şehirlerinden olan Harar şehrinde sadece Somaliler değil, Yemenden İran'dan ve pek çok yerlerden göç etmiş Müslüman âlimler mevcuttu. Bu âlimler İslam'ın yaygınlaşması, uzak köyler ve göçebe insanlara ulaştırmak için gayret içerisinde idiler. Bu âlimlerden biri de Yemen kökenli Şeyh Abadir idi. İslam'ın bölgeye yayılmaya başladığı tarihlere yakın bir zaman bölgeye gelen Şeyh Abadir ve beraberindeki âlimler, Harar şehrini kuranlar arasında sayılmaktadır.

Yemenli Şeyh Abadir ve talebeleri Harar civarındaki kasabalarda yaşayan göçebe Somalilere tebliğ'de bulunuyorlardı ve birçok kasabanın ve hatta Somaliler arasında İslam'ın yayılmasına vesile olmuştur. Hz. Akil Bin Ebu Talib'in torunları olduklarını inanılan Şeyh Abdir ve beraberindeki âlimler, karargâhları olan Harar şehrinin dışına çıkıp civardaki köylere dağılıyorlardı. Gittikleri köyler ve kırsallarda yaşayan Somalilere İslam'a anlatıyorlardı ve İslam'ın temel bilgilerini öğretiyorlardı. Böylece Harar şehrinin civarındakileri ve bütün Habeşistan'a İslâmiyeti yaymışlardır. Şeyh Abadir Harar'da vefat etmiş, türbesi bugüne kadar ziyaret edilip ziyaret törenleri düzenlenmektedir.³⁰ Şeyh Abadir'in soyundan gelenler, seyitler olarak bilinmektedir. Gönümüzde Somali'de çok saygı duyulan Eşerâf kabilesi şeyh Abadir'in torunları olduğunu inanılmaktadır. Bugün

²⁹ Hersi, age, s. 83

³⁰ Mukhtar, age, s. 20

Somali’de hakim olan Şafî mezhebi, Yemen Hadramevt kentinden Şeyh abadır ve diğer Yemenli tüccar ve âlimlerin aracılığıyla Somali’ye geçtiğini söylenmektedir.

İslâmiyet’in Somali’de on beşinci yüzyılda hızla yayılmaya başlamış ve Hadramevt kentinden Somali tarihinde meşhur olmuş kırk dört âlim Zeyla ve Berbera limanına inmişler, Kuzey bölgesinin kırsal ve iç kısımlarına yayılmışlar. Müslüman olup İslam’ın esas bilgilerini bilmeyen bedevi insanlara öğretmeye başlamışlardır. Bu âlimler diğerleri gibi ticaret veya başka bir amaç için gelmemişler tek amaçları İslâmiyeti yaymak ve insanları öğretmektir. Bu kırk dört âlimler, dağıldıkları bölgelerde vefat etmişler. Bugün Harar, Berbera ve Zeyla şehirlerde mezarları bulunmaktadır.³¹

Kuzey bölgesi gibi, güneyde de daha çok Arap tüccarların sayesinde yayılmıştır. Mogadişu, Barawe ve Marka gibi sahil şehirler ticaretin olduğu gibi ilim ve din eğitimi için de birer önemli merkezler olmuşlar. Bu bölgelere hicret eden Müslüman Arapların sayesinde bu şehirlerin kurulduğunu söylenmektedir. Mogadişu başa gelen en önemli şehir idi. Umman, Arap yarım adası ve Somali arasında deniz yoluyla ticaretin merkezi idi. Bunun için pek çok tüccarlar gelmiştir. Bu tüccarların çoğu Müslüman tüccarlar olup bölgeye geldikleri gibi kalmışlar, aynı zamanda ticaretin yanında İslam dinini de yaymaya ve bölgede yaşatmaya çalışmışlardır. Sadece Mogadişu’da değil çevredeki köyler ve kasabalara da gitmişler ve çok talebeleri yetiştirmişler. Yine din eğitim ve öğretimine katkıda sağlayacak Camiler gibi büyük eserler inşa etmişlerdir.

Mogadişu’da İnşa edilen en önemli İslam eserleri arasında Hürev Bin Muhammed Eş-Şîrazî tarafından yaptırılan Araba Rukun Cami, Kululah bin Muhammed bin Abdülaziz adıyla kayıtlı Şeyh Abdülaziz Cami ve Hacı Muhammed bin Abdullah adıyla kayıtlı Fahrettin Cami gibi camiler yer almaktadır.³² Yapılan bu eserler sadece ibadet için değil aynı zamanda birer medrese idi. Mogadişu ve civardaki kasabalardan ilim öğrenmek gelen talebeler gittikçe artmıştır.

Somali’de İslamiyet’in yayılışı sûfî tarikatların çabalarıyla ilerlemiştir. Bugün Somali’de Kadiriyye, Ahmediyye ve Salihîyye olmak üzere üç büyük tarikat vardır. En büyük ve en yaygın Kadiriyye’nin Zayliyye ve Üveysiyye kollarıdır. Somali’nin hemen hemen her bölgesinde bulunmaktadır. Ahmediyye tarikatı daha çok güney bölgelerde

³¹ Nur, age, s. 57

³² Kavas, TDV, DİA, C, 27, s. 435-437. <https://islamansiklopedisi.org.tr/makdisu> (Erişim: 20-04-2020)

Şabelle, Banadir ve iç bölgelerde daha çok görülmektedir.³³ Salihyye tarikatı ise kuzey bölgelerde yaygındır. Bu tarikatlar Somali’de İslamiyet’in yayılışı ve İslâm’ın temel bilgileri öğretmek konusunda çok büyük rol almışlardır. Sadece din eğitimi değil sömürge devletlerine karşı da direndiler. Salihyye tarikatının mensubu seyit Muhammed Abdullah Hassan ve dervişleri Derviş hareketi kurarak İngiliz sömürgesi ve onlarla beraber hareket edenler ile çok büyük bir mücadele girmiştir.

5. SOMALİ’NİN KISA TARİHİ

Yukarıda zikrettiğimiz gibi, Somalilerin tarihi uzun bir geçmişe sahip olup hikâyesi çağlar öncesine dayanmaktadır. Bununla beraber doğu Afrika’da değişik noktalardan elde edilen arkeolojik kanıtlar, Somali ile eski Mısırlılar arasında çok derin bir ilişki olduğunu göstermektedir. Eski Mısırlılar Somali’yi “*Punt Diyarı*” olarak tanıyorlardı ve iki bölge arasında zirve yapmış geniş bir ticaret ilişkisi vardı. Daha sonraki dönemlerde Somali sahil şehirleri Arap ve fars kökenli tüccar ve âlimleri için yerleşim yeri olmuş aynı zamanda İslam’ın bölge’ye yayılması ve ticaret gelişmesi için sahil boyunca şehir devletlerinin kurulmasını hızlandırmışlar. Zayla ve Berbera gibi kuzey bölgeleri, Mogadişu, Marka ve Barawe gibi güneydeki sahil kentleri, ticaret merkezleri olarak stratejik konumlarından muazzam faydalar elde edilmiştir.

Tarihçiler arasında, Somali’de sömürge güçlerinin bölünmesinden önce, kalıcı ve merkezi otorite yoktu sadece bazı bölgelerde yerel yönetimlerin ve nadiren İslami saltanatlar vardı. Merkezi bir yönetimin varlığı söz konusu olmadığını söyleyebiliriz. İslami saltanatlar ile ilgili örnek olarak Ajuuran ve Adal sultanlığını gösterebiliriz. Ajuuran sultanlığı 13-16. Yy’lar’ın arasında Mogadişu, Marka gibi şehirlerde egemen olup Kalafe kasabasına kadar hâkimiyeti yayılmıştır. Ajuuran ve ondan önceki Adal sultanlığı kırsal bir devletin büyük ölçekli merkezileşme elde ettiği Somali tarihindeki nadir olaylardan biridir. Ajuuran saltanatı iç çatışma ve Portekizlerle girdiği uzun çatışmalar sonucunda gücünü kaybetmiş ve hâkimiyeti Afgoye şehri ve civarındaki kasabaların sınırlarında Kalamış ve zamanla yıkılmıştır.³⁴

Etnik olarak, Somali halkı Hamitik veya Küşitik grupların bir parçasıdır Somali halkı ortak bir soy, dil, din, kültür ve geleneği paylaşır ve böylece bir ulus olarak

³³ Elmi, age, s. 102

³⁴İ. M. Lewis, age, s. 33.

tanımlanabilir. Aslında Somali halkı Sahra altı Afrika'daki en büyük homojen grubu değil ise en büyük gruplardan birini oluşturmaktadır. Somali halkı bir ulus veya bir etnik grup olarak kabul edilebilse de kabile ve kabile alt çizgileri boyunca bölünmeler vardır. Daha da önemlisi, Somali toplulukları geleneksel Somali siyasetinin yasal temeli olarak hizmet eden 'xeer' adı verilen geleneksel kurallara sahiptir.³⁵

Somali halkı geleneksel kurallarını Somali toplumunun yasal ve siyasi anlaşmazlıklarını çözdüğü gayri resmi bir temas olarak kullanmıştır. Bu geleneksel sistemin bu topluluklar için iyi çalıştığını ve kişisel, topluluk haklarını ve mallarını koruduğunu vurgulamakta fayda vardır. Sömürge sistemleri, ülkeyi doğrudan veya dolaylı olarak yönetmek için bazı kabile liderlerini resmileştirerek ve kullanarak geleneksel kabile ilişkilerini bozmuştur. Daha sonra, bağımsızlıktan sonra tüm Somali hükümetleri de klanı iktidara gelmek ve ona tutunmak için kabileyi bir araç olarak kullandı. Kuşkusuz, kabileler bu görünür siyasallaşması bölünmeler yarattı ve kabileler arasında çatışma olmasının zemini hazırlamıştır.

5.1-Sömürgecilik Dönemi

Avrupalı sömürgeciler Somali'ye olan ilgileri 19. Yy.ın sonlarında sömürgeciliğin ortaya çıkmasıyla başlamadığını kabul etmek gerekir. Aslında, Somali'nin sömürgeci güçler tarafından bölünmesinden birkaç yüzyıl önce, Somali kıyı kentlerindeki Portekiz saldırıları Hint Okyanusu ticaret yollarını tahrip edip bu şehirlerin zenginliğini gasp ettiklerini ifade etmek gerekir. Örneğin Berbera, Zayla, Mogadişu, Barawe ve Marka gibi sahil şehirler Portekizli güçler tarafından yürütülen yıkıcı yağmalamalardan kaçamamıştır. Afrika'da sömürge projelerinin uygulanması genellikle birbirini takip eden üç aşamadan geçmiştir. İlk aşama, Afrikalı kanaat önderleri ile Avrupa sömürge güçleri arasında bir koruma anlaşması yapmaktır. Diğer Afrika ülkeleri de olduğu gibi Somali kabile liderleri ve İngilizlerin arasında bir anlaşma imzalanmıştır. İlk anlaşma kabile liderlerinin diğer Somali kabilelere temsil etmesi, İngiliz Doğu Afrika Şirketi ise İngiliz hükümetini profesyonel olarak temsil etmesiydi.

Afrika'nın diğer bölgelerindeki deneyimler, hukuk uzmanlarının Avrupa başkentlerinde bu tür antlaşmaları kendi dillerini kullanarak tek taraflı olarak hazırladıklarını ve daha sonra Afrikalı önderleri bu tür antlaşmaları geniş kapsamlı, zararlı

³⁵ Kheyre, age, s. 4

sonuçlarının farkında olmadan imzalamaya ikna ettiklerini canlı bir şekilde göstermektedir. Daha da önemlisi, sömürge otoriteleri yerli halka bu tür antlaşmaları gönüllü anlaşmalar olarak sunarken gerçek amaçları yerlileri topraklarının tamamen ve acımasız bir şekilde ele geçirilmesini kabul ettirmekle kandırmaktadır.

Sömürgecilik sürecinin ikinci aşaması, sömürgeci güçler arasında birbirlerinin yeni edinilmiş topraklarını tanımaya yönelik bir anlaşma idi. Somali toprakları ile ilgili olarak, 1889'da İngiltere ve Fransa, kendi kolonilerinin sınırlarını sınırlamak için tasarlanmış bir anlaşma imzaladılar. Aynı şekilde, 1891'de İngiltere ve İtalya başka bir anlaşma imzaladılar. Sömürge projesinin son aşaması ise, gerçek fiziksel saldırı ve sömürün başlamasıydı. 19. Yy.'ın sonlarında, coğrafi olarak stratejik konumu nedeniyle Somali şiddetli bir sömürge güçlerinin rekabet sahnesi olmuştur. Ayrıca, 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılması Afrika Boynuzu bölgesinin stratejik konumunu daha da güçlendirmiştir. Sonuç olarak, sömürgeci güçler keyfi olarak Somali bölgesini Afrika'daki son derece homojen bölgelerden biri beş ayrı bölüme ayırmış oldu.³⁶ Bu amaçla, 1885-1893 arasında İtalya güney Somali'deki varlığını genişletmiş ve İtalyan Somaliland olarak bilinir hale gelmiştir.³⁷ Aynı şekilde, İngilizler Somali'nin kuzeyinde ele geçirip sömürge yönetimi kurmuştur. Benzer şekilde, Fransızlar kuzey toprak şeridinde Fransız Somaliland olarak bilinen (Cibuti) istila etmiş ve yönetimi ilan etmiştir.

Dahası, 1886'dan itibaren İngiltere, Jubbaland olarak bilinen Somali'nin güney-batı köşesini yönetimini genişletmiş bununla birlikte, 1925'te İngiliz sömürge gücü Jubbaland'ın bir kısmını İtalya'ya bırakmış ve İtalyan sömürge yönetiminin bir parçası haline getirirken, Jubbaland'ın batı kısmı İngiliz sömürge Kenya'nın ayrılmaz bir parçası olarak bırakmıştır. Afrika'nın başka yerlerinde olduğu gibi, Somali topraklarının bölünmesi büyük ölçüde Avrupa rekabet ve çıkarları temelinde belirlenmiş ve bu nedenle Somali halkının çıkarlarını ve isteklerini dikkate alınmamıştır.

Sömürgeciler Afrika toplumlarının bütünlüğünün sürdürülmesiyle değil, Afrika'nın insan ve doğal kaynaklarının sömürülmesi ile ilgileniyorlardı bununla birlikte, bu keyfi sömürge sınırlarının istemeden ayrılmış aileler ve topluluklar olduğunu

³⁶ Halil İbrahim Alegöz, *Uluslar arası İlişkilerde İnsani Diplomasinin Rolü*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 21

³⁷ İ. M. Lewis, age, s.40

belirtmek doğrudur. Ünlü Somalili şair Farah Nuur'un sözleri, Somali halkının ruh halini ve çaresizliğini dikkatle gözlemlediğinde şöyle kayıt etmiştir.³⁸

İngilizler, Etiyopyalılar ve İtalyanlar kavga ediyorlar.

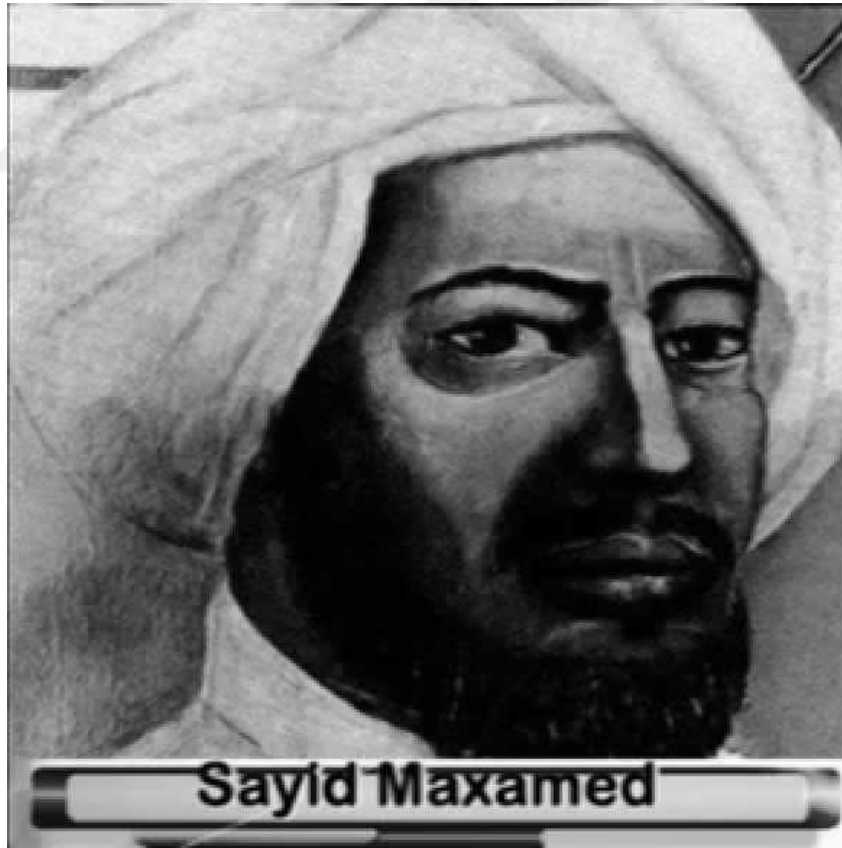
Ülke kapandı ve en güçlü olanlar arasında bölündü

Ülke bilgimiz olmadan parça parça satılıyor

Ve benim için tüm bunlar dünyanın son günlerinin dışıdır.

Sömürgeleştirilmiş dünyanın başka yerlerinde olduğu gibi, Somaliler de Somali topraklarının farklı bölgelerinde kararlılıkla ve fedakârlıkla sömürgeci saldırıya şiddetle karşı koymaya başladılar. Aslında, dini bir lider, ünlü şair ve milliyetçi bir direniş lideri olan Sayid Mohamed Abdulle Hassan, Somali bölgelerindeki en önemli ve uzun süreli direnişi örgütlemiştir.

Resim 2: Derviş Hareketi'nin Lideri, Sayid Mohammed Abdulle Hassan

Kaynak: <https://images.app.goo.gl/k47Kpr6GQCMj8upT6> (Erişim: 12-05-2019)

³⁸ Kheyre, age, s.7

Sayid Mohamed'in amacı, Somalili insanları sömürge işgaline karşı mücadelede bir araya getirmektir. Sömürge dayatmasına karşı direnişin lideri bir âlim'in olması tesadüf gibi görünmüyor, aslında Afrika'nın diğer bölgelerindeki deneyimlerin açıkça gösterdiği gibi, Müslüman ilim adamları sömürge işgalini kâfirlere boyun eğme olarak görmüşler. Sayid Mohamed, Somali toprakları özellikle kuzey bölgelerde sömürge müdahalesinin zararlı etkisi hakkında bilgilendirmeye başlamıştır. Seyyid Mohamed insanlara *“kâfir istilacılar bizi kuşatmıştır, yüce dinimizi yozlaştırmaya, toprağımızı yerleşmeye, sürülerimizi ele geçirmeye, köylerimizi yakmaya ve çocuklarımız köleleştirmeye kalkıyorlar”* diyerek direnişe çağırmıştır. Daha sonra Sayid Mohamed, Somali'nin farklı bölgelerine, sömürgecilere karşı birleşmeye ve sömürgecilere karşı savaşılmaya teşvik eden ve farklı sömürge yöneticileri altında bir mesaj göndermiş aynı şekilde, sömürge güçlerine de ayrıyeten bir mektup göndererek *“Ekili tarlam yok, almanız için gümüş ya da altın yok. Benden alabileceğiniz tek şey savaştır. Barış istiyorsanız, ülkenizden terk ederek kendi ülkenize dönün”* diye yazmıştır.³⁹

Sayid Muhamed, on binlerce askerden oluşan müthiş bir güç toplayabilmiştir. Açıkçası, sömürgeciler toprak genişletme ve yeni bölgelere ulaşma beşinde idiler, bu yüzden direniş ciddi bir şekilde başlamıştır. Dervişler sömürgeci güçlerine karşı mücadelelerine şiddetle devam etmiştir. Bu arada, İtalya ve Etiyopya ile yakın işbirliği içinde olan İngiliz sömürge yönetimi çeşitli saldırılar düzenlemiştir. Bununla birlikte, vur kaç gerilla taktikleri kullanan Dervişler, sömürge saldırısının ortak çabalarına direnmiştir. En önde gelen Somalili araştırmacılardan biri olan Iaom Lewis'in Afrika kıtasındaki ilk sistematik hava gücünün anlık kullanımını atlamayı seçtiğini ve Dervişlerin yenilgisinin Ogaden'deki yeni Derviş merkezinde büyük kabile saldırısı düzenlendiğinden dolayı ortaya çıktığını açıkladı. Ancak, silahlı direnişin yenilgisi, Somalili halkın ülkelerini sömürge işgalinden kurtarma arzusunu azaltmamıştır.⁴⁰

Somali topraklarının çoğunun birleşik bir yönetim altında kaldığı en az iki durum vardı. İlk kez İtalyan faşist hükümet 1935'te Etiyopya'yı fethetti ve daha sonra 1940'ta İngiliz birliklerini kuzey Somali'den devirmiştir. Sonuç olarak, daha önce sırasıyla

³⁹ Kheyre, age, s. 7

⁴⁰ İ. M. Lewis, age, s.80

Etiyopya, İngiliz ve İtalyan idareleri altında kalan Somali toprakları bir bütün olarak İtalyan faşist yönetimi altına girmiştir. Aynı şekilde, ikinci yeniden birleşme fırsatı faşist İtalya'nın yenilgisinin ardından Fransız Somaliland dışındaki tüm bölgeleri İngiliz sömürge yönetimi altında bir araya getirmiştir. Bununla birlikte, ne kadar geçici olursa olsun, yeniden birleşme Somali milliyetçisinin bölünmüş topraklarını yeniden birleştirme arzusunu daha da uyandırmıştır.

1945'te Potsdam konferansı Afrika sömürgelerinin İtalya'ya iade edilmemesi gerektiğini belirlenmiş ve sonuç olarak, İtalyan sömürgelerinin elden çıkarılması görevi, Müttefiklerin Dışişleri Bakanları Konseyi'ne verilmiştir. Bu konsey de Somali'nin geleceğini İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve Sovyetler Birliği devre etmiştir. İyi bir önlem olarak, İngiltere tüm Somali bölgelerini tek bir idare, tercihen İngiltere altına yerleştirmeyi savunmuş ancak, komisyonun diğer üyeleri, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği, İngiliz emperyalist emellerini birleştirmeyi amaçladığı gerekçesiyle bu teklifi reddetmiştir. Dört güç komisyonunu, Somali'nin düzenlenmesi konusunda anlaşılamadığı göz önüne alındığında, konu Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna havale edilmiştir.

Kasım 1949'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, eski İtalyan Somaliland'ı on yıl boyunca İtalya tarafından yönetilecek bir güven bölgesi haline getirmeye ve daha sonra tam bağımsızlığına kavuşturulacağı gerekçesiyle karar vermiştir. Bununla birlikte, Genel Kurul'un hiçbir koşulda koloni üzerindeki İtalyan yönetiminin 1960'ı aşmamasına karar verdiğini belirtmekte fayda vardır. Genel Kurul'un bölge sakinlerinin istek ve refahını dikkate aldığı iddialarının aksine, Birleşmiş Milletler üyeleri SYL'nin İtalyan yönetiminin iadesine şiddetle karşı çıktığını tamamen görmezden gelmiştir.

Somali'de yaşayan insanların toprakları yeniden birleştirme girişimleri gerçekleşmemiş ve Somali toprakları bölünmüş aynı zamanda çeşitli sömürgeci güçlerin altında kalmıştır. İngiliz dışişleri bakanı Ernest Bevin, tüm Somali topraklarını tek bir yönetim altına almayı resmi ve açık bir şekilde savunsa da, emperyal Britanya'nın eylemleri bu politika pozisyonunu birçok kez açıkça çelişmiştir. Örneğin, İngiliz sömürge gücü, 1871 gibi erken bir tarihte, o zamana kadar, İngiliz Somaliland'ın bir parçası olan Haud ve Reserve bölgesinin kontrolünü Somali sakinlerine danışmadan Habeş emperyal

gücüne devretti. Ancak, bu Somali topraklarının egemenliğinin resmi olarak Etiyopya'ya devri 1954'te gerçekleşmiştir.

BM Genel Kurulu tarafından kurulan Danışma Kurulu, Somaliler Somali ile ilgili alınan kararın düzeltmesi ve ilgili postürel araziyi Somali halkına iade etmesini talep etmesine rağmen, transfer engellenmeden devam etmiştir. Birçok analist, *Haal* ve *Reserved* bölgesinin Somalilere danışmadan aktarılmasının milliyetçi bağımsızlık mücadelesini daha da güçlendirdiğine ve müteakip İtalyan ve İngiliz Somaliland birliğini hızlandırdığını inanıyor. Aynı şekilde, Somali hükümeti ve yerel Somali nüfusu üzerindeki yoğun baskıdan sonra, İngiliz hükümeti referandum yoluyla Kuzey Sınır Bölgesi'ndeki (NFD) nüfusun iradesini belirlemeye karar vermiştir. Sonuç olarak, Ekim 1962'de referandum düzenledi. İlginç bir şekilde, NFD nüfusunun ezici çoğunluğu Somali ile birliği koşulsuz olarak destekledi. Popüler oylamanın sonucunun aksine, İngiliz emperyal gücü sonucu görmezden gelmiş ve tek taraflı olarak NFD'yi Kenya'nın bir parçası haline getirmiştir.⁴¹

Yukarıda zikrettiğimiz gibi, güney Somaliland bir kez daha İtalyan yönetimi altına alındı, ancak bu kez Birleşmiş Milletler güven bölgesi olarak belirlendi. Bununla birlikte, İtalyan yönetimi için, en azından teorik olarak, her zamanki gibi iş olmadığını belirtmek çok önemlidir. BM kararı, halkın korunmasıyla ilgili önlemler almıştır. Örneğin Genel Kurul, Mütevelli Anlaşmasının bölgenin sakinlerinin haklarını garanti altına alan anayasal ilkelerin açıklanmasını içereceğini öngörmüştür. Ayrıca ve daha da önemlisi, Birleşmiş Milletler İtalya'nın görevlerini yerine getirmesine yardımcı olmak için Kolombiya, Mısır ve Filipinler'den oluşan bir Danışma Konseyi seçmiştir.

Laitin ve Samatar'a göre, çeşitli faktörler yenilenen milliyetçi farkındalığa ve Somali'de yaşayan tüm bölgeleri yeniden birleştirme çabasına katkıda bulunmuştur.⁴² Başlangıç için, sömürgeci güçlere karşı uzun süredir süren Derviş milliyetçi direnişinin mirası, milliyetçilerin ülkelerini sömürge bölünmesinden ve yönetiminden kurtulma isteklerini yeniden canlandırmıştır. İkincisi, Somali topraklarının, önce İtalyanlar, daha

⁴¹ Kheyre, age, s. 11

⁴² David D. Laitin & Said S. Samatar, *Somalia: Nation in Search of State (Profiles/ Nations of Contemporary Africa)*, Boulder: Westview or Gower, 1987, s. 63

sonra İngilizler tarafından kasıtsız olarak yeniden birleşmesi, milliyetçi eğilimlerin galvanizlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Bu duruma katkıda bulunabilecek bir diğer faktör, sömürgeci güçlerin İtalya, İngiltere ve Etiyopya'nın yenilgilerinden sonra farklı vesilelerle yenilebileceğinin fark edilmesi idi. Somali'nin yeniden tam bağımsızlığa kavuşması için, ilk Somali milliyetçi partisi olan Somali Gençlik Ligi'nin (SYL) ortaya çıkışını yola açıp hızlandırmıştır.

Somali milliyetçi partisi SYL, Somali Ulusal Ligi (SNL) ve Ulusal Birleşik Cephe (SUF) gibi diğer kuzeydeki yoldaş partiler ile birlikte, tüm Somali bölgelerini sömürge yönetiminden kurtarmak için mücadelelerini yenilemeye ve daha iyi koordine etmeye söz vermişlerdir. Sömürgeci güçlerin bağımsızlık kampanyalarını bastırmaya yönelik girişimleri başarısız olmuştur. Özellikle Etiyopya rejimi, tomurcuktaki yeni mücadeleyi söndürmek ve başarısızlığa uğratmak için idamlar, hapis cezası ve kitle sürgünleri gibi baskıcı taktikler kullandı. Son olarak, Somali milliyetçilerinin çabaları, iki Somali bölgesi uzun siyasi ve askeri mücadelelerden sonra bağımsızlıklarına ulaştıklarında bir miktar olumlu sonuçlar vermiştir.⁴³

5.2- Bağımsızlık ve Demokrasi Dönemi

Birleşmiş Milletler, sömürge hâkimiyeti altındaki halkların kendi kaderini tayin etme öneminden söz ederek, amaçlarından birini, eşit haklara ve halkların kendi kaderini tayin ilkesine saygı temelinde uluslararası dostça ilişkiler geliştirmek ve diğer evrensel barış çalışmalarını güçlendirmek için uygun önlemler idi. Aynı şekilde, her iki insan hakları sözleşmesinden biri de tüm halkların kendi kaderini tayin etme hakkına sahiptir diye belirtilmiştir. Bu hak sayesinde siyasi statülerini özgürce belirlerler aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerini özgürce takip ederler. Bunun ışığında, 1960 yılında İtalyan Somaliland ve İngiliz Somaliland bağımsızlığa kavuşmuş ve daha sonra yeni bağımsız Somali Cumhuriyeti'ni oluşturmak için birleşmiştir.

Ayrıca, 1960'da Somali Anayasası'nın önsözünde “Birleşmiş Milletler Şartı'nda ciddi bir şekilde kutsanmış olan insanların kendi kaderini tayin hakkının kutsal hakkı” belirtilmiştir. Somali ve komşu ülkeleri arasında sınır anlaşmazlığı ve tartışması söz konusuydu. Bu konu ile ilgili Somali farklı açılardan yaklaşmıştır. Somali'nin gözünde,

⁴³ Kheyre, age, s. 12

anlaşmazlık mutlaka topraklarla ilgili değil, keyfî ve yapay sınırlarla ayrılmış insanlardı. Öte yandan Etiyopya ve Kenya, anlaşmazlığı Somali'nin ülkelerinin bazı bölgelerini talep etme girişimi olarak görmüşler. Bu açıdan, sömürge sınırlarının bozulmadan kalmasını istemiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi, Somali halkı sadece ortak bölgeleri, ortak dilleri (küçük diyalektik farklılıklara rağmen de olsa), kültür, din ve neredeyse tüm Somalilerin aynı soydan geldiği derin bir inançla desteklenmiş güçlü bir ulusal kimlik duygusunu paylaşmaktalar. Bu nedenle Somalilerin, akrabalarını Etiyopya ve Kenya gibi yabancı yargı bölgelerine yerleştiren ve ayrılan sömürgeci güçler tarafından çizilen sınırlara uymaları son derece zorlayıcıydı. Aslında, Somali topraklarının ve bir bayrak altındaki insanların yeniden birleşmesi, yeni bağımsızlığı, Somali cumhuriyetinin temel dış politika ilkesini oluşturmuştur. Bununla birlikte, Somali liderleri üç Somali bölgesinin barışçıl bir şekilde yeniden birleşmesini arayacaklarını ve Afrika birliğini geliştirme çabalarını baltalamayacaklarını yinelemişlerdir.

Bununla birlikte, sömürge sınırlarını göz ardı etmeyi talep eden sadece Somaliler değildi. Örneğin, 1958'de Accra'da düzenlenen Tüm Afrika Halkları Konferansı, halkları bölmek için emperyalist güçlerin çizdiği yapay sınırları, özellikle de etnik çizgileri kesen veya aynı stoktaki insanları bölenleri kınamıştır. Konferans ayrıca, bu sınırların halkın istekleri üzerine kurulan erken tarihte ayarlanmasını şiddetle talep etmiştir. Kolektif bir kimlik ve ortak amaç oluşturmada zorluklarla karşı karşıya kalan en yeni bağımsız Afrika ülkelerinin aksine, Somalili liderlerin ulusun tamamını kavraması için devleti genişletmek endişeleri vardı. Aslında, Somali devlet haline gelmeden önce bir ulus idi bu bağlamda, tüm Somali topraklarını bir araya getirme arzusu anayasada yer almaktadır.⁴⁴ Örneğin, 1960 anayasasının 6. maddesi şöyledir: *“Somali Cumhuriyeti, yasal ve barışçı yollarla Somali topraklarının birliğini teşvik edecek ve dünya halkları arasındaki dayanışmayı teşvik edecektir”*.

Somali bölgeleri arasındaki keyfî sınırların Somali ve komşu ülkeleri arasında sorun yaratmaya devam edeceği daha önceden açıktı. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletlerin Güven Bölgesine Ziyaret Misyonu, sınır sorunlarını çözmek için acil bir ihtiyaç olduğunu kabul etmiş ve diğer zorluklardan payına düşecek olan yeni ülkenin çözülmemiş sınır

⁴⁴ Laitin & Samatar, age, s. 95

sorunu ile yükümlü olmaması gerektiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, güven bölgesi ile diğer bitişik bölgeler arasındaki sınırların belirlenmesini önermiş, bununla birlikte, Somali ve komşu ülkeleri ile düzgün bir şekilde belirlenmiş sınırlar olmaksızın bağımsızlığını kazanmıştır. Bu bağlamda, Etiyopya ve Kenya gibi yakın komşularla uzun vadeli sınır anlaşmazlığı tehdidi öngörülmüştür.⁴⁵

⁴⁵ Kheyre, age, s. 15

İKİNCİ BÖLÜM
SOMALİ'DE EĞİTİM SİSTEMİ

1. SOMALİ'DEKİ EĞİTİM SİSTEMİNE BİR BAKIŞ

Somali'deki eğitimi özellikle de ilk ve ortaöğretim seviyesindeki eğitimin diyalektiklerini anlamak için, Konvansiyonel öğrenme görevinin başladığı Kur'an kursuna ışık tutmamız gerekir. Bunun sebebi, resmi okulla başlayan öğrenimden önce, Somalili çocuğun, dört yaşında iken, bir Kur'an kursunda İslam dininin kutsal kitabını öğrenmeye başladığı geleneksel pedagojik bir eğitim görmesidir. Burada, öğrenci Arapça ile birlikte Kur'an-ı Kerimin temelini teşkil eden Arap alfabesini okumayı ve yazmayı öğrenmektedir. Zamanla, öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'in okuması beklenmekte olup bu genellikle ezberleme şeklinde gerçekleşmektedir. Ancak öğrencilerin metni anlaması ve kavraması söz konusu değildir.⁴⁶

Her ne kadar öğrencilerin Kur'an-ı Kerimi ezberlemesi konusunda, *Dugsi* ya da Kur'an kursuna gitse de, Arapçaya aşina olmanın genel olarak kapsamlı ve ayrıntılı bir şekilde gerçekleşmediğini düşünülmektedir. İlaveten, Arapçanın öğrenilmesi ya da *Tefsirin* ana akımı *Dugsi* ya da Kur'an kursunda yer almamıştır. Tefsir eylemiyle ilgili olarak, uzmanlaşmış ve daha ileri seviyede eğitim veren öğrenim merkezleri bulunmaktaydı ve bu öğrenim merkezlerinde Kutsal Kitapla ilgili eğitimin başlangıç seviyesinde çocuklardan ziyade erişkin öğrenciler yer almaktadır.

Bununla beraber, Kur'an-ı temel okuma ve yazma yeteneği ile birlikte, öğrencilere resmi/örgün okullara da kayıt olabilme fırsatı tanınmıştır. Özellikle de Arapça ortaokuluna giden, ya da Arapça ve İslam eğitiminin verildiği Kuran dışı Okullara giden öğrencilerin okuma ve yazma becerileri de gelişmiştir. Kur'an dışı öğrenim kurumlarının aksine, 1960 ve 1970'li yıllardaki ya da daha önceki dönemlere ait Kur'an kursları karma eğitimin uygulandığı hem erkek hem de kız öğrencilerin birlikte yer aldığı büyük bir sınıftan oluşuyordu. Öğrenciler yerde oturuyor ve ahşap yazı tahtasına ya da çeşitli boylarda tabletlere yazıyordu. Bu itibarla, sömürge idarelerinin ve sömürge sistemini savunanların "resmi/örgün" okul ya da öğrenim olarak ileri sürdüğü şey esasen dil ve aklın inanca daha fazla bir bağlılıkla kullanılmakta olduğu, Kutsal Kitabın örgün öğretiminden önce geliyordu. Somali halkının Kur'an'a olan bağlılığını gösteren güçlü bir kanıt olarak şu ifade kullanılmaktadır; "tüm sömürge dönemi boyunca kolonide geleneksel Kur'an kursları dışında hiçbir eğitim sistemi olmamıştır".

⁴⁶ Hersi, age, s. 38

2. SOMALİ’ DE LAİK EĞİTİMİN BAŞLAMASI

Afrika’daki pek çok diğer ülke gibi, Somali’de laik eğitim, sömürü dönemi sırasında başlayarak İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, daha ileri boyutlara vardı. Bu dönem eğitim sistemi, avantajlarının yanı sıra, ülkenin eğitim sistemine bir karışıklık getirdi. Bölgede hâkim sömürü dilleri (kuzeyde İngilizce ve güneyde İtalyanca) iki kardeş bölgenin bağımsızlığına kavuşmasının ve birleşmesinin ardından ulusal eğitim programının tek bir yola girmesini zorlaştırdı.⁴⁷

Muhtemelen çocuklarını laik/sömürgecilerin okullarına göndermek istemeyen ebeveynlerden dolayı okullar etkileyici olmadı. Çok düşük kayıt rakamlarına rağmen, İngiliz sömürü yönetiminin İngiliz hâkimiyeti altındaki kuzey Somali topraklarında laik eğitim merkezlerinin kurulmasına öncülük etmek üzere iyi İngilizce-ortaokullar kurulmuştur. İtalya sömürgeciler ise, Güneyde (Mogadişu, Marka ve Kismayo) İtalyanca orta öğretim veren önemli kurumlar kuruldu. Ancak, bazılarına göre, ana akım okul sisteminin dışında, İtalyan sömürge yönetimin amacı; Afrikalıları en alt sıralardaki yerel yönetime yardım etmek üzere eğitmek ve bir bütün olarak kıtanın hâkimiyeti altındaki az sayıda Afrikalıların iştirak etmesi anlamına gelecek olan, özel kapitalist şirketlere kadro sağlamaktır. 1960 yılında, bağımsızlık kazanıldığında, 230 ilkokul ve yaklaşık 100 ortaokul mevcuttu ve bunlar genel ve teknik/mesleki kurumlardan oluşmaktaydı. Sömürü döneminden başlayarak Somali yazımının sunulduğu ve kabul edildiği 1972 yılına kadar ülke tek bir orta öğretime bağlı bir milli eğitim müfredatını ortaya koyacak kararlı bir politika arayışı içerisindeydi.⁴⁸

Bu olumsuz durum üzerinde yorum yapan yazarlar, “Arapça, İngilizce ve İtalyancanın resmi dil olarak tanınması ve Arapçanın da öğrenimin ilk yıllarında temel dil olarak kullanılması, daha sonraki yıllarda İngilizce ile birlikte, hükmen ulusal politika haline geldi.

Bağımsızlığın kazanılmasından birkaç yıl sonra, eğitimin temeli olarak İngilizcenin kabul edilmesi görüşü önem kazandı. İtalyanca seçim olarak şansını azaltırken Arapça ise İngilizcenin ardından tercih edilen dil olmuştur. Hemen hemen tüm

⁴⁷ Saadia Touval *Somali Nationalism: “International Politics and the Drive for Unity in the Horn of Africa”*, Boston:Harvard University Press, (1963), s. 82.

⁴⁸ Touval, agm, s. 85.

okullar İngilizceyi kabul etmeye hazırdı, ilk öğretimde özellikle 2 ile 4.üncü sınıflar arasında (ilköğrenim) İngilizce sadece bir ders olarak öğretilirken diğer dersler Arapça idi. Daha sonraki sınıflarda ise, 5 ile 8.inci sınıflar arasında ve hatta 9 ile 12. inci sınıflar arasında orta öğretimde, tüm dersler İngilizce olarak verilmeye başlanırken Arapça ise ders olarak verilmeye başlandı. Bağımsızlık sonrası Somali hükümetlerinden birinde Eğitim Bakanı olarak görev yapmış Cali Garaad Jaamac şöyle demişti:⁴⁹

“Sorunların dikkatle incelenmesinin ve ülkenin ihtiyaçlarının gözden geçirilmesinin ardından, İngilizcenin giderek tüm Cumhuriyette öğretim unsuru olmasını öneriyoruz. Bu yıldan itibaren, ne var ki, İtalyanca yeni üçüncü sınıflarda – ilköğretim- terk edilecek ve onun yerini İngilizce eğitim alacaktır. İngilizce eğitim yaklaşık altı yedi yıllık bir süre için tercih edilecektir.”

3. BAĞIMSIZLIK DÖNEMİNDE EĞİTİM VE ÖĞRETİM

Somali’de eğitim, 21 Ekim 1969 yılında, kansız bir darbeye başa gelen Mohamed Siyad Barre’nin askeri rejimi sırasında önemli bir şekilde yükseliş gösterdi. 1972 yılında Somali alfabesinin kabul edilmesiyle, yoğun eğitim kampanyaları başladı. İktidarının ilk döneminde, askeri cunta kütlelerin yoğun desteğini arkasına aldı. Zorunlu ilkokullar ve aynı zamanda orta öğretim kurumları inşa edildi, bunların birçoğu kendi kendine yeten kurumlardı. Farklı seviyedeki okullar için yoğun bir şekilde öğretmenlerin eğitimi programları tasarlandı ve üniversite öğretimi ve diğer devlet projelerine, Somali eğitim tarihinin en titiz ve yoğun öğretmenlerinin eğitimi programlarından biri uygulanmak suretiyle ilk ve ortaokul öğretmenlerini eğitime görevi verildi. Uygulanan bu program Somali dilinin otografisi/yazımı askeri yönetiminin en temel başarılarından biri olarak kabul edildi. On yıldan daha az bir süre uygulanan askeri yönetim sırasında, 1970 yılında 28.000 olan ilköğretime kayıtlı öğrenci sayısı 1982 yılında 271.000’e yükseldi, 1980 yılı itibariyle 1407 adet yeni kurum oluşturulmuş olup, bu sayı 1970 de yaklaşık 287 adet okuldan ibaretti.

Öte yandan iyi eğitim görmüş öğretmenlerin sayısı da 1981 yılında 3.376’ya yükseldi. Bu kazanımlar askeri yönetimin ve devlet düzenindeki üst kademelerde yaşanan suiistimallerin artışına bağlı çeşitli öğretmenlerin sayısı da 1981 yılında 3.376’ya

⁴⁹ David Laitin, *Politics, Language and Thought: The Somali Experience*, Chicago: University of Chicago Press, 1977, s. 105-106.

yükseldi. Bu kazanımlar askeri yönetimin ve devlet düzenindeki üst kademelerde yaşana suiistimallerin artışına bağlı çeşitli faktörler nedeniyle raydan çıktı. 1970’li yılların ortasında % 11 olan bütçeden milli eğitime ayrılan payın 1990 ‘ un sonuna doğru % 2 ye bütçede eğitime ayrılan payın % 2’nin altına düşmesi ekonomi ve kitlelerin sosyal ve siyasi yaşamında olumsuz etki doğuran çeşitli faktörlerle ilişkilendirilebilirdi. Örneğin, 1977 Somali-Etiyopya savaşı ve bunun sonucunda ortaya çıkan ve başarısızlıkla sonuçlanan darbe, bütçenin askerileştirilmesi, yoğun borç çevirme tahsisleri ve kurumların dikkat çeken bir şekilde kabileleştirilmesi, tüm bu unsurlar eğitime yönelik devlet politikasının kötüleşmesine ve geriye gitmesine yol açmıştır. Sonuç itibariyle, 1991 yılının ilk aylarında askeri rejimin düşmesiyle ortada sadece 640 adet okul ve çalışan yaklaşık 660 öğretmen kalmıştı ki, bu durum Somali’yi “dünyada kayıtlı eğitim gören öğrenci sayısı en düşük ülkelerden biri” haline getirdi.⁵⁰

İyi eğitilmiş Somalili öğretmenlerin okullardan ayrılması ülkenin eğitim sistemini iyice çökmesine yol açmış ve beyin göçü artmıştır. Bu durumun bir benzeri kıtanın diğer kısımlarında da yaşanmıştı. Brittain ve Bayart, Afrika’nın kurumsallaşmış hale gelen yolsuzlukla ilgili kötü senaryosu ve bunun sonucunda yaşanmış olan beyin göçü neticesinde kıtada yaşanan entelektüel iflasın etkileri üzerinde çalışmalar yapmışlar. Bu tartışmadan aynı tarafta yer alan Eno, Somali’de bursların, uluslararası seminerlerin ve çalışmaların belirli etnik grupların nasıl menfaatleri doğrultusunda kullanıldığını ve ülkeyi idare eden sadakat gösteren grupları nasıl ödüllendirmek için kullanıldığını ortaya koydu. 1980’li yılların açmazlarını aralarında tıp doktorlarının, öğretmenlerin, veterinerlerin, jeologların ve bilimsel tarım uzmanlarının da yer aldığı çok sayıda eğitim görmüş insan sermayesinin gerek kişisel güvenlik gerekçesiyle gerekse mesleki ve kişisel onur nedeniyle ülkelerini terk etmelerine yol açan dayanılmaz koşullar” şeklinde tanımlamaktadır.⁵¹ Bu süreç içerisinde askeri rejimden kaynaklanan şiddetli ekonomik ve siyasi bir baskı vardı ve bu nedenle çok sayıda deneyimli eğitimci daha iyi bir gelecek vaadiyle yurtdışına gitmiş ya da özel sektöre geçmiştir.

Aynı bakış açısından hareketle, Urch, bu durumu; “80’li yılların ortalarında devlet bürokrasisi harap olmaya başladı ve artık öğretmenlere maaş ödenmemeye başlandı.

⁵⁰ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) *İnsan kalkınma raporu* 1998,s,69, 2001, s. 82

⁵¹ Ali Ahmed Jimale,”The Predicament of the Somali Studies, New Jersey”, The Redsea Press, 1995, s. 73.

Sonuç olarak, öğretmenler de başka alanlarda iş bulmaya başladı, okullar kapandı ve öğretme/öğretmenlik malzemesi ortadan kayboldu” şeklinde tarif etmiştir. Ali, çeşitli yansımalara daha fazla ışık tutarak, “etnik nitelendirmenin kötüye kullanılmasının meşru hale gelmesi nedeniyle ülkenin ne denli ağır bir beyin göçüne maruz kaldığını” ifade etmiştir.⁵² Ali’nin yukarıdaki görüşlerini teyit eden Mohammed Eno, Barre’nin askeri yönetimi sırasında eski eğitim politika belirleyicileriyle mülakat yaptıktan sonra, terfi etmek için meritokrasi yerine etnik kimliklerin daha baskın bir kriter olarak değerlendirildiğini belirtmiş, aynı zamanda bu politikanın ülkenin eğitim kurumları içerisinde eğitim ve öğrenimi nasıl bozduğuna değinmiştir.⁵³

Bunun ötesinde, düşük eğitimli kişilerin eşi benzeri görülmemiş bir şekilde etnik olarak ve hızlı bir şekilde mülti milyonleşmelerinin etkileri toplumsal bozulmaya yol açmış ve 1980’lerde büyük bir ekonomik gerilemeye neden olmuştur. Şüphesiz, bu olumsuz etkiler yukarıda bahsedilen 1977-1978 Somali-Etiyopya savaşı ile 1970’lerin Soğuk Savaş politikaları gibi faktörlerle iyice büyümüştür. Bu faktörler ülke üzerinde ağır etkileri olmuş ve bunun sonucunda da ülkenin mevcut doğal kaynaklarından yararlanılmak bir yana Soğuk Savaşın siyasi ekonomisi ve Araplaşma politikasının etkileyici manipülasyonu neticesinde dış yardımlara olan bağımlılık giderek artmıştır.

4. İÇ SAVAŞ DÖNEMİNDE EĞİTİM VE ÖĞRETİM

Aralık 1990 sonlarına doğru, iç savaş Mogadişu’ya kadar kanlı bir şekilde uzandı. Çeşitli şekillere bürünerek birçok yeri de içine alarak ülkenin güneyine ve orta güneyine kadar sıçradı. Kabilelerin kendi içinde ve çok cepheli ve alt kabilelerde yaşanan çekişme ve düşmanlık yüzünden savaş ağaları ve politikacılar istikrarı sağlayacak bir dizi tedbirin alınmasının önüne geçti. Geçici Ulusal Hükümet, Geçici Federal Hükümet, Puntland İdaresi, Somaliland İdaresi ve şimdiki Federal Somali Hükümeti gibi çeşitli idarelerin kurulmasıyla birlikte, istikrar, çeşitli nedenlerden dolayı her an bir çekişmenin yaşanabileceği umut vermeyen bir ürün gibi görünmekteydi, nitekim terör örgütlerin

⁵² Ali Ahmed Jimale, agm, s.73.

⁵³ Mohamed Ali Eno, “What are the main causes of the predicament in the acquisition of ESL in Somalia?”, *Mogadishu: Journal Of Somali Studies*, 2017, sy.4, s. 185.

faaliyetleri de başlamıştı. Bu çatışmalar okullara da sıçradı ve kurumda okuyan öğrencileri hedef almıştır.

Bu saldırılar nedeniyle yaşanan sınırsız psikolojik travmalar ve bunların hedefi öğretim kurumlarında öğrenim gören genç beyinler üzerindeki etkileri henüz araştırılmamıştır. Ancak, anlaşılır bir şekilde, bunlar öğrenciler ve öğretmenler üzerinde büyük tahribat yaratıyordu. Örneğin, Baidova’lı genç bir kız Uluslararası Af Örgütüne başından geçen bir olayı şu şekilde aktarmıştı. ”Bir erkek öğretmen öldürüldü. Onu vurdular.” Aynı iğrenç duruma tanık olan, Mogadişu’da Wadajir Bölgesinden bir genç kız okuluna yapılan El-Şebab’ın baskınlarından birini şu şekilde ifade ediyordu;” Bir öğretmen itaat etmeyi kabul etmediği için öldürüldü. Çok cesur bir insandı, kızların haklarını savunan kişilerden biriydi.”⁵⁴

Galkacyo’da ara sıra sağlanan sessizlik ve istikrar çapulcu silahlı klan milis üyeleri ve düşman terör örgütlerin saldırılarına maruz kalıyordu. Aynı şekilde, Uluslararası Af Örgütü raporlarından birinde Somali’nin bu bölgesinde yaşanan insan hakları ihlallerini şu şekilde ifade etmiştir.

Son dört yıldır yaşanmakta olan silahlı çatışmalar çocukların ve genç insanların eğitimlerini sürdürmeleri açısından tehdit unsuru haline geldi. Okul binaları rastgele ve orantısız bir şekilde yaşanan topçu ateşi altında tahrip edildi. Güney Somali, Galgaduud bölgesinde, Güney Galkayo’da yaşamakta olan 10 yaşında bir kız- Ocak 2010 tarihinde kaçmıştır. *“Galkayo’da, Ocak 2010’da El-Şebab ile Ahlu Sunna Vel Jama arasında çatışma başladı. El-Şebab şehre geldi. İkinci sınıfa gidiyordum, ancak son silahlı çatışmada bina tahrip oldu. Özel bir okuldu. Okulda yaralanan ve ölen çocuklar oldu”.*

Öğretim kurumlarında masum çocuklar ve öğretmenlere yapılan saldırılar ebeveynlerin çocuklarını okula göndermeleri konusunda korku duymalarına yol açmıştır. Nitekim okullara yapılan baskınlar sırasında adam kaçırma ve yaşamı tehdit edici diğer olaylar ebeveynleri ürkütmüştür. Siyad Barre ülke yönetiminden uzaklaştırıldığından bu yana eğitim sektörü ciddi bir şekilde gerilemiştir. Eğitim sisteminde çoğul müfredatların yanı sıra farklı medya araçlarının kullanılması ve koordine edilmemiş özel eğitim kurumlarının ortaya çıkması da ayrı bir sorun olarak görülmektedir. Örneğin, Al-Şebab’ın tehditlerinden dolayı sonradan ülkeyi terk eden eski bir eğitim yetkilisine göre; “Bazı

⁵⁴ Uluslararası Af Örgütü; Yıllık Raporu, 2011, 39-42

kurumlar Kuveyt'te oluşturulan çeşitli Arap çoğul müfredatını ya da Suudi Arabistan ve belirli Arap ülkeleri tarafından uygulanmakta olan programı kullanmakta, diğerleri ise komşu ülkelerden ödünç alınan eğitim malzemeleriyle birlikte İngilizce çoğul müfredata sarılmış durumda". Bunlar, elit tabakanın çocuklarına eğitim veren ve aynı zamanda eşit şekilde yoksullara da eğitim imkânı sağlayan özel okullar olmuştur. Bu nedenlerden dolayı milli eğitim sistemi sahneyi terk ediyordu. Burada UNICEF ve UNESCO gibi uluslararası örgütlerin konuya bir an önce müdahale etmesi gerektiği düşünülmekte olup, aynı zamanda Somali'nin iç savaş sonrası eğitim sisteminde en uygun olan literatürün niçin bu kuruluşlardan tedarik edildiği de belirgin hale getirilmelidir.

5. SOMALİ EĞİTİM SİSTEMİNİN YENİDEN CANLANMASINDA ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN ROLÜ

2011/2012 öğrenim yılında, artan insani yardımlara bağlı olarak, UNICEF tarafından finanse edilen okullarda kayıtlı öğrenci sayısı 429,974 olup % 43 kız öğrenci ve bu okullarda eğitim dili olarak Somalice kullanılmaktadır. Bu rakam daha önce üç ayrı bölge olarak sınıflandırılan bölgelerin bir kombinasyonu olup, bu bölgeler; Merkez Güney Bölgesi, Puntland ve Somaliland'dir.⁵⁵ 2005 yılının başlarında, "Okula geri dönüş Kampanyası" adlı bir başka UNICEF dokümanına göre, ilkokul yaşına gelmiş çocukların sadece yüzde 20'si resmi/örgün eğitime kayıt olmuş iken, BM tarafından 6 Eylül 2013 tarihinde yayımlanan basın bildirisinde ise; "Yoğun kampanyayla bir milyon Somalili çocuğun okula başlaması hedefleniyor" ifadesi yer almaktadır ki, bu durumda "sadece her on çocuktan dördü okula gidecektir".

Eski Somali Geçici Federal Hükümetinin Eğitim, Kültür ve Yüksek Öğrenim Bakanlığı tarafından yayımlanmış olan "Ulusal Eğitim Planı" adlı raporda

"Eğitim federasyon kurumları, özel okullar, kolejler ve yüksek öğrenim kurumları insanlara eğitim bakanlığının 1991 yılından önce sunmakta olduğu hizmetleri sağlamak üzere kurulmuştur. Ancak, yine, bu çaba ülkede kaliteli serbest eğitimi sağlayamamıştır" denmektedir.⁵⁶

⁵⁵ UNICEF, Yıllık Raporu, 2012, s. 24.

⁵⁶ Somali Republic, Ministry of Education, Culture, & Higher Education, 2011:2 [file:///F:/somalia national education plan 2011.pdf](file:///F:/somalia%20national%20education%20plan%202011.pdf). (Erişim Tarihi, 07 Eylül 2018).

İlaveten dokümanda, “eğitim sektöründe Eğitim Bakanlığının rolü o kadar da büyük değildir” denmekte olup, ülkede gerçekleştirilmesi gereken hizmetlerin artırılmasına ilişkin olarak önemli bir takım kaygıların olduğu vurgusu yapılmıştır. Bu kaygılara bir örnek olarak, Uluslararası ve yerel Sivil Toplum Örgütleri vasıtasıyla bağış kaynakları tarafından eğitim sektörümüze büyük bir fon sağlanmıştır. Ancak bu fonların etkisi eğitim sisteminde önemli bir ilerlemeye yol açmamıştır denmektedir.

Bu kurumların çabaları şüphesi yetişkin öğretmenler için iş imkânı yaratırken Somalili çocuklar için de öğrenim imkânı yaratmıştır, aksi takdirde bu gruplar işsiz kalacak, bunun da sosyal açıdan olumsuz etkileri olacaktır. Ancak bu çabalar eğitimle ilgili tüm potansiyel problemleri kapsamamaktadır. Örneğin, 2002 yılının resmi performans değerlendirme sonuçları, Somali’ de sınavlara giren ve geçen kız sayısının daha düşük olduğunu ortaya koyuyor ve orta öğretim açısından bu kaygılar daha da büyümektedir. Ancak, nihai sınav sonuçlarında 2012/2013 verileriyle yapılan bir karşılaştırmada; Puntland’da sınava giren öğrencilerde başarı oranının % 97 Somaliland’ de ise %93 olduğu görülmektedir.

Bu çabalara rağmen ve bir takım sebeplerle, rapora göre; Puntland ve Somaliland’deki öğrencilerin okuma-yazmada %60 ın üzerinde bir oranla “beklenen standartları” karşıladığı, nispeten, “matematiksel beceride sadece %19’unun istenilen seviyeyi karşıladığı, öte yandan Puntland’daki öğrencilerin Somaliland’deki öğrencilere nazaran daha başarılı olduğu ifade edilmektedir. Ölçülen öğrenme seviyelerine göre Puntland’da başarı oranları sırasıyla %70 ve %23 iken Somaliland’ de bu oranlar; %64 ve %15 olarak saptanmıştır. Raporda; istenmeyen matematiksel beceri sonuçlarının arkasında yatan kesin sebeplerin belirsiz olduğu ancak kaliteli ve sistematik öğretim ve öğrenim açısından ipuçlarına rastlandığı, bunun da sistematik el yazısının öğretilmesindeki eksikliğe ya da temel matematiksel beceri kavramlarının geliştirilmesindeki eksikliğe bağlı olduğu belirtilmektedir.

UNICEF 2012 Yıllık Raporunda, her bir giriş seviyesi için 2012 yılındaki final imtihanlarına % 33’ü kız öğrencilerden oluşmak üzere 29,368 adayın olduğu ancak 27,854’ ünün imtihana girdiği belirtilmektedir. 8. sınıf için ise 20,701 adayın olduğu, bunun % 33’ünün kız öğrencilerden oluştuğu, ancak 19,613 (% 33 kız öğrenci) nin final imtihanına girdiği belirtilmektedir. 12. sınıf öğrencileri ile ilgili olarak, 8,667 kayıtlı

adaydan 8,241 adedinin imtihana girdiği ve bunun % 28' inin kız öğrencilerden oluştuğu belirtilmektedir. Raporda belirtildiği kadarıyla; kayıtlı öğrenci ile sınava giren öğrenci arasındaki farkın sadece % 5 olduğu ve % 90 üzerinde bir başarı oranının gerçekleştiği belirtilmektedir. Diğer bir husus ise 2011 yılına göre öğrenci sayısında görülen artış olup, 24,650 öğrenci sınava girmiştir ve bunun % 31' ine tekabül eden kısmı yani 7,746 öğrenci kız öğrencidir.

Somaliland eyaletinin Eğitim Bakanlığı 2012 yılında 8.8 milyon ABD Dolar tutarında pekiştirilmiş bir bütçeyi yürütmüştür. Her ne kadar bu tutar bu önemli sektörün ihtiyaç duyduğunun çok altındaysa da, 2009, 2010 ve 2011 yılları rakamlarına göre – sırasıyla 2.3 milyon ABD Doları, 2.4 milyon ABD Doları ve 6.2 milyon ABD Doları- önemli derecede bir yıllık artış söz konusudur. 2012 bütçesinin personel maliyeti 2011 ile mukayese edildiğinde kontrol edilebilir bir seviyeye % 67,8' e çekilmiş olup, aynı alt sektörün %90' ı tüketilmiş bulunmaktadır. % 6 lık planlı bir artış ile Puntland İdaresinin 2013 yılı eğitim bütçesindeki artışı ise düşüktür- 2010' da % 1.75, 2011 de %2 ve 2012 'de % 3.5 idi. Ancak, Puntland' da öğretmenlere ödenen maaş iki katı artış göstermiştir: 2011' de %35, 2012 de ise %49' luk bir artış sağlanmıştır, ancak rapor öğretmenlere aylık olarak ödenen net maaş tutarını belirtmemektedir. Problemlere rağmen, bu örgütler çok hassas bir konu olan kalite konusunu ele alırken kalitesiz bir eğitimin değişmeyeceğini dikkate almamıştır. Puntland' da ve Somaliland' de sıraya konmuş standart Kalite Güvence Sistemi oluşturmak isterken, Afrika Eğitim Vakfı Kalite Güvence Biriminin oluşturulması konusunda yardımcı olmuştur. Aynı şekilde, Puntland idaresinde de, “Öğretmen Sertifikasyonunda Minimum Standartlar” adlı bir öğretmenin değerlendirme çalışması tamamlanmış ve uygun bulunmuş, öte yandan UNICEF personeli tüm eyaletlere yönelik olarak Eğitim Yönetim Bilgi Sisteminin kurulması konusunda katkı sağlamıştır.⁵⁷

Somali' nin yaşadığı zor durumu merkezi konumunda olan Merkez Güney Bölgesiyle ilgili olarak, tarihsiz bir UNICEF raporunda, “Bölgede (Mogadişu ve civarındaki bölgeler) yaşayan nüfusa göre yapılan okul yerleştirme planlamasıyla ilgili olarak sınırlı bir ilerleme sağlanmıştır. Bunun nedeni; mali kaynak yetersizliği ve özel okulların konuya destek vermemesidir. Sonuç itibarıyla, yerel ve uluslararası kurumlar

⁵⁷ UNICEF yıllık Raporu:2012 S.30 (<http://www.unicef.org/somalia/children.htm>) (Erişim Tarihi, 02-05-2018).

arasındaki koordinasyon eksikliği sorunu analiz etmek üzere yetersiz verinin” toplanmasına yol açmıştır” denmektedir. “Somali’de Kadın ve Çocukların Durumu” adlı isimsiz UNESCO raporunda; “Merkez Güney Bölgesinde eğitime erişim imkânları daha zordur” denmektedir. Bu sorun Merkez Güney Bölgesindeki okullarda kayıtlı öğrenci sayısını belirlemeyi imkânsız kılmaktadır. Olumsuz şartlara rağmen, rapor; UNICEF ve küme ortakları kıtlık, çatışma ve yer değiştirme şartlarına rağmen 571,607 çocuğun 2011/12 eğitim yılında okullarda kalmasına yardımcı olduğunu” ifade etmektedir.⁵⁸

Karşılaştırma yapıldığında, Puntland İdaresi İlkokul Nüfus İstatistikleri Yıllığına göre birinci sınıf ile sekisince sınıf arasında kayıtlı ilköğretim öğrenci sayısı 91,451 öğrencidir ve bunun %43’ü kız öğrencilerden oluşmaktadır. Somaliland eyaleti tarafından hazırlanan bir raporda ise kayıtlı ilkokul öğrenci sayısı 184,682 olarak verilmiş olup, bunun %43’ü kız öğrencilerden oluşmaktadır. Her iki dokümanın sonraki sayılarında ise Puntland’daki öğrencilerin %42’sinin kırsal alanlarda, % 58’inin şehirlerde yaşadığı, Somaliland’de ise öğrenci nüfusunun % 70’inin şehirlerde % 30’unun da kırsal alanlarda yaşadığı belirtilmiştir.

6. SOMALİ’ DE MÜFREDAT ÇALIŞMALARI

Brubaker’nin “müfredatın neden oluştuğuna dair tanımı;” insanların ortamda neler yaşadığına dayanmaktadır.⁵⁹ Tanner müfredat tanımını genişletmiş ve, “öğrencinin kendi bilgi ve deneyimi üzerindeki kontrolünü artırmasını sağlayacak, sistematik olarak geliştirilen bilgi ve tecrübe” olarak tanımlamıştır.⁶⁰ Phenix “müfredat disiplinlerden gelen bilgiden oluşmalıdır” demiştir.⁶¹ Taba “müfredatı; öğretilen şeyin içeriğinden ziyade öğrenme planı” şeklinde tarif etmiştir.⁶² Oliva müfredatı, öğrencinin okulda karşılaştığı tüm tecrübelerine yönelik bir plan ya da program” olarak tarif etmiştir.⁶³

“Müfredat” sözcüğünün tanımsal kapsamı itibariyle yaşanan bu uyuşmazlığın ötesinde, yapılan yorumlar da “müfredata” önemli faktörler yüklemektedir. Bunlardan

⁵⁹ Dale L. Brubaker, *Curriculum Planning: The Dynamics of Theory and Practice*, Illinois Glenview: Scott Foresman & Co, 1982, s. 77.

⁶⁰ Tanner Daniel, ve Tanner Laurel, *Curriculum Developmnet: Theory into Practice*, 2, New York: Macmillan, 1980, s. 65.

⁶¹ P.Phenix, *The Disciplines as Curriculum Content*, New York: Teachers College, 1962, s. 60.

⁶² HildaTaba, *Curriculum Development:Theory and Practice*. New York: Harcourt, Brace & world, 1962, s. 165.

⁶³ Peter F Oliva, *Developing the Curriculum*. Boston: Little, Brown & Company, 1982, s. 231.

biri de; içinde yaşanan toplumun değerlerine göre öğrencinin ulaşacağı uygun varış noktasının hedeflenmesi konusunda müfredat tasarımcıları/geliştiricilerinin nasıl yönlendirildiği hususudur. Uygun bir müfredatın geliştirilmesi konusunda başlangıç aşamasında, çeşitli ancak birbirlerine bağlı öğrenci seviyelerinde hem küresel hem de ulusal şartlarla aynı seviyede olan iyi eğitilmiş müfredat geliştiricilerine duyulan ihtiyaç gözler önüne serilmektedir. Müfredat geliştiricisinin sorumluluğunun kapsamı aynı zamanda büyük önem taşımakta olup, müfredatın ne getireceğine bağlıdır. Bir sonraki aşamada yapılması gereken; müfredatı farklı paydaşları tatmin edecek şekilde uygulayacak eğitilmiş ve bu işe kendini adanmış insanların görevde olmasıdır.

Somali’de, iç savaş sonrası, birleşik bir okul müfredatının koordine edilmesi ve uygulamaya geçirilmesi eğitimin merkezinde çözülmesi zor bir sorun olmuştur. Son yirmi yılda ülkede faaliyet gösteren yediden fazla eğitim şemsiyesi ve çeşitli kuruluşların mevcudiyetiyle, “ ilköğretim ve ortaokullarda kullanılacak birleşik bir müfredat olmadan”, Somali’deki eğitim sisteminde süregelen karmaşa bariz hale gelmiştir. Koordinasyon eksikliği uygun ve güvenilir bir kalite güvencesinin düzene konulması konusunda yaşanan karmaşıklık daha da içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Ancak, “eğitim şemsiyeleri Somali’de 1,130 özel okulu temsil ediyor” şeklindeki yaklaşımın ilköğretim ve ortaokul seviyesinde eğitimin standartlaştırılması açısından bir şablon olarak kabul edilmesi ancak 2013 yılında sağlanmıştır. Abdi Moallim’e göre; çoklu- müfredat sistemlerinin hazırlanması üç yıl almıştır. Moallim; aynı zamanda, özellikle de her bir münferit kurum ve/veya şemsiyenin tercihlerine göre Somali dili, Arapça ve İngilizcenin kullanılmakta olduğu eğitim araçlarındaki farklılığın üstesinden gelmek üzere herhangi bir mutabakata varamadığı bir ortamda birleştirilmiş bir aracın/ortamın halen nasıl çözüm bekleyen bir konu olarak devam ettiğini ifade etmiştir.⁶⁴

Öğrencilerin izleyeceği yönü belirleme açısından, ortam çeşitliliğine rağmen, aynı müfredata tabi kalınması beklenmektedir. Diğer taraftan, eğitimi/öğretim medyasının farklılığı 1 ile 12’nci sınıflar arasında taşınması zor bir sürü ders kitabının tercüme edilmesini gerektirmektedir. Tercüme işinde sadece bir ya da birden fazla eğitim alanında deneyim sahibi ve/veya uzman kişilere değil aynı zamanda orijinal dile hâkim ve tercüme sanatının ehli kişilere de ihtiyaç duyulmaktadır. İkinci olarak, eğitim kurumlarının bu

konuda ciddi yatırım yapması gerekmektedir, zira ders kitaplarının yayını da ayrı bir maliyet unsuru olup, bu giderler dolaylı olarak öğrencilerin velileri tarafından karşılanacaktır.⁶⁵

⁶⁵ ENO, age, s. 205

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SOMALİ'DE DİN EĞİTİMİ YAPISI

1. SOMALİ CUMHURİYETİ EĞİTİM KANUNU "EĞİTİM VE DİN"

Somali devleti 1991 yılında yıkılmış olup beraberinde bütün devlet daireleri de ortadan kalkmıştır. Bu tarihten sonra ülke iç savaşlarla boğulmuş ve her geçen gün ülkedeki karışıklıklar daha da artmaktaydı. Bu durumda eğitim gibi birçok önemli müessesler ve özel kurumlar sivil toplum kuruluşların eline geçmiştir. Ülkede başlayan iç savaş Somali'nin hemen hemen her bölgesine yayılmış olup etkisi halen devam etmektedir. 1991'de başlayan ve Somali'nin tümünü etkileyen iç savaş ve karışıklıklar dolayısıyla sosyalist anlayışa dayılı eğitim sistemi ortadan kalkmıştır. Daha sonra süregelen görece istikrar ortamı ve demokratik bir devlet kurma çabalarıyla ortaya yeni bir anayasa çıkmıştır. Bu anayasa da eski anayasalara göre İslam kuraları dikkate alınarak yapılmış bir anayasa olmuştur.

Somali eğitim yasası 2004 yılında yeniden düzenlenmiştir. Yasanın ilk maddesinde eğitim, devletin ve toplumun gelişimini sağlayan, ahlaklı, milli, dini ve milletlerarası değerleri esas alan, güçlü bir karakter taşıyan, vatandaşların temel haklarından olan bir süreç olarak tanımlanmıştır.⁶⁶ Somali'de 1991 yılından sonra oluşan sıkıntıları çözmek ve illere yönelik olarak eğitimi yapılandırmak konusunda kazanılan ideolojik, siyasi ve ekonomik gücün yardımıyla geliştirmek hedeflenmiştir. Bu yasa ile eğitimin amacı şöyle aktarmıştır; milli, ahlaklı, karakter sahibi ve İslam dinin yüklediği sorumlulukları taşıyan bir toplum inşa etmektir.

On bölümden oluşan bu yasanın birinci bölümü "*Genel Bilgiler*" başlığı taşımaktadır. İkinci bölüm, "*Eğitim Sistemi*", üçüncü bölüm "*Milli Eğitimin Menheci*" dördüncü bölüm ise "*Sınavlar ve komisyonlar*" oluşturmaktadır. Beşinci bölüm "*Eğitim Sisteminin Yönetimi*", altıncı bölüm, "*Özel okullar mevzuatı*", yedinci bölüm "*Eğitim Sendikası ve Öğretmen hakları koruma mevzuatı*" sekizinci bölüm "*Denetleme kurulu*", dokuzuncu bölüm, "*Eğitim Finansmanı*" onuncu bölüm ise "*Eğitim teknolojisi*" oluşturmaktadır. Vatandaşların eğitim türü ve eğitim dilini kendince tercih etme serbestiliği vardır. Somali'de eğitimin dayanağı, anayasa, yasal, eğitim kanunu ve uluslararası anlaşmalardır. Somali'de eğitim, dini bir karakter taşımakta olup genel

⁶⁶ Somali Eğitim Yasası, ikinci bölümü, s. 11, http://www.somalilaw.com/xeerka_waxbarashada.pdf (Erişim: 17-01-2019)

dünyevi değerler, milli zemin üzerinden öğretilmektedir. 1969 yılından 1991 yılına kadar ülkeyi yöneten askeri yönetim, sosyalist bir zemin üzerinde inşa edilmiş bir sistem uyguladıkları için eğitim kurumları gibi resmi dairelerde dini uygulamaları yasaklamıştır. Askeri yönetimin sona ermesiyle kurulan federal hükümet, din temelli bir anayasa çıkarıp uygulamışlardır. Dini esaslı uygulamalar en çok eğitime yansımış olup bütün okullarda dini dersler verilmektedir.

2. SOMALİ CUMHURİYETİNİ EĞİTİM SİSTEMİ VE DİN EĞİTİMİ

Somali Cumhuriyetinde eğitim sistemi, zikrettiğimiz gibi dini temelli bir sistemidir. Bütün vatandaşların eşit bir şekilde yararlanmaları anayasa ve eğitim kanunda belirlenmiştir. Somali eğitim sistemi 5'i ilkokul 3'ü ortaokul, 4'ü de lise olmak üzere 12 yıllık bir süreçten oluşmaktadır. Eğitim hakkı vatandaşların temel haklarındanıdır. Bu hakkı vatandaşlara Somali cumhuriyeti Anayasası ve Somali Cumhuriyeti'nin eğitim yasasınca tanınmıştır. Somali'de eğitim ilkokulda dâhil olmak üzere hiç zorunluluk niteliği taşımamaktadır. Bunun nedeni ise devlet okulların yok oluşudur. Bunun yerine özel ve ücretli okullar mevcuttur, bundan dolayı çocuğun okula gitmesi ailenin kararına ve ekonomik durumuna bağlıdır.⁶⁷

2.1-Okul öncesi

Somali eğitim Kanununun 9. Maddesinin birinci fıkrasında okul öncesi eğitimi tertip edilmiştir. Buna göre okul öncesi eğitimi 4 yaşında başlayıp 8 yaşı doldurana kadar ailede ve okulöncesi terbiye kurumları ve Kur'an kurslarında verilmektedir. Okulöncesi eğitim zorunlu olmamakla beraber eskiden gönümüze kadar hiç eksilmeden devam eden bir gelenek olmuştur. Okul öncesi müesseslere ailelerinin isteğiyle kayda alınırlar. Bu müesseslerde çocukların aileleriyle ciddi bir işbirliği içinde yetiştirilirler. Bu müessesler eğitim kanununda *tahfizül kur'an* (Kur'an kursu) ve *terbiyet-ül etfal* medreseleri adıyla anılmaktadırlar. Aile, çocukların terbiyesi ve sosyal gelişmesi için mali ve maddi güvence vermektedir. Bu durumda okul öncesi eğitim müessesleri amaçlarını şu beş başlık altında toparlayabiliriz.

1. Çocuklara Kur'an-ı kerimi öğretmek, ezberlemesini sağlamak, dini bilgilerini ilerletmek

⁶⁷ Somali Eğitim Yasası, http://www.somalilaw.com/xeerka_waxbarashada.pdf (Erişim: 17-01-2019)

2. Ahlâki değerleri öğretmek yetiştirmek.
3. Arapçayı okuma ve yazmalarını öğretmek
4. Yetenekli çocukları ortaya çıkarma.
5. Çocukları zihnen ve bedenen sağlıklı bir şekilde yetiştirmektir,

Okul öncesi eğitimin amaçlarından yola çıkarak şu ifade edilebilir. Çocukların doğduktan ilkokulun başlangıcına kadar, çocukluk yıllarını içine alan bu yaş, çocukların bireysel özelliklerini ve yetenekleri göz önünde bulundurarak beceri ve davranışları geliştirilir. Gelişimsel düzeylerine uygun, zengin uyarıcı çevre olanaklarını sağlıyor. Onların tüm gelişimlerini toplumun kültürel değerleri ve özellikleri doğrultusunda yönlendirir. Bununla beraber çocuğun gelişim özelliklerinin yaşa uygun gelişmesini de temin etmektedir. Yani, 2-6 yaş çocuğunun gelişim özellikleri dikkate alınır. Bu özellikleri şu şekilde vermek mümkündür: Genel özellikler, motor gelişim, dil gelişimi, duygusal gelişim ve sosyal gelişimdir. Okul öncesi eğitim kurumlarında eğitimin içeriği belirlenirken dini değerlere istinat olmakla milli değerler esas alınır. Çünkü dini ve milli değerlerin öğretilmesi ve aşınması okulöncesi eğitimin esas amaçlarından birini oluşturmaktadır. Somali Cumhuriyeti'nde okul öncesi eğitim kurumlarının yapısı şu şekildedir:

Okul öncesi veya Kur'an kursu: 4-8 yaşından itibaren çocukların tabi olduğu müesseselerdir. Kur'an kursları çocuklara temel din bilgileri, Arapça ve Kur'an-ı Kerim eğitimi verilmektedir. Çocukların gelişmelerinde din eğitimi önemli faktördür. Özellikle çocuklarda şuur yönünün ilerlenmesi için bir gerekliliktir. Normal olarak çocuklar Müslüman bir toplumda doğuyorlar Buna istinaden de kendi değerlerini sahiplenmeleri için küçük yaştan itibaren çocukların din eğitimi önemlilik arz etmektedir. Yeni yapılanmalar da erken çocukluk çağlarında dinî eğitim problemi göz önünde bulundurulmalıdır. Zaten, okulöncesi eğitimin amaçlarının en önemlisi çocuklara milli ve ahlâki değerlerin öğretilmesidir. Din ve ahlâk bu anlamda birbirlerini tamamlamaktadırlar. Bundan dolayı da, dini bilgiler dozu doğru belirlenerek milli ve ahlâki değerler içerisinde verilerek devletin denetimi altında verilebilir.⁶⁸

⁶⁸ Somali Eğitim yasası, ikinci bölüm, s. 12, http://www.somalilaw.com/xeerka_waxbarashada.pdf (Erişim: 17-01-2019)

2.2-İlkokul

Somali Cumhuriyeti eğitim kanununa göre, İlkokul un süresi 5 yıl olup temel eğitim kurumudur. İlkokul'da temel eğitimin amacı, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun, her Somalili çocuğuna gerekli temel bilgi, beceri, tutum ve yeteneğini aşikâra çıkarılmak ve geliştirilmek, onu milli ahlâk anlayışına uygun yetiştirerek hayata ve üst öğretime hazırlamaktır. Temel eğitimde alınan dersler şöyledir.

- Somalice- Ana Dili
- Matematik
- Arapça
- İngilizce
- Terbiyetül İslamiyye
- Hadis

Ders kitaplarında hemen hemen dini konular içeren ibare ve hadisler bulunmaktadır. Derslerde, Kur'an-ı Kerim'den bazı ayetler, Hz. Muhammed Peygamber (s.a.s) 'in hadisleri, kıssalar bu derslerde yer almaktadır. Bu tür yaklaşımlar milli ve dini değerlerimizi ayakta tutabilmemiz için önem arz etmektedir.

2.3-Ortaokul

Somali'de İlkokulu başarı ile bitiren öğrenciler ortaokul programına geçmektedirler. Ortaokulun süresi 3 yıldır. Ülke genelinde okullaşama seviyesi ilk ve ortaokullar %75 civarındadır. Ortaokulda eğitim-öğretim programında,

- Somalice
- Arapça
- İngilizce
- Siyer
- Terbiye-tül İslamiyye (Hadis, Tefsir, Fıkıh)
- Matematik
- Coğrafi gibi dersler yer almaktadır.⁶⁹
-

⁶⁹ Kowneyn Lisesi Müdürü, Sheikh Ahmed Mevlid ile yapılan kişisel iletişim, 20 Şubat 2020

Resim 3: Ortaokul sıralarında ders alan kız öğrenciler

Kaynak: <http://somedirectory.so/site/amaano-boarding-and-day-school/> (Erişim: 07- 08-2019)

Orta eğitimin amacı, şahsiyetin oluşması için ortamın hazır hale getirilmesi, milli, vicdanlı, ahlaklı, dindar ve manevi değerlerin aşılmasının, ilgi ve becerilerin ortaya çıkarılması ve dini değerler yönünde öğrencilerin gelişmesidir. Bu yönden orta eğitimde konulmuş programlar öğrencilerin istikbale yönelik hayatları bakımından önem arz etmektedir. Orta öğretimde din eğitimi diğer derslerle kıyasladığımız zaman hemen hemen oranları aynıdır. Mesela öğrenciler sınıfta sekiz ders alıyor ve bunun dördü dini derstir. Bu programlarda çocukların yaşına göre, din olgusunun oluşumu, inancın önemi ve İslam dini hakkında bilgiler aktarılmaktadır. Bu ise öğrencilerin din eğitim ihtiyacını karşılamaktadır.

2.4-Lise

Lise düzeyindeki eğitim bazen de ortaöğretim olarak bilinmektedir. Daha önce teknik ve sözel olarak iki yönde yürütülüyordu, ancak 1991'den sonraki süreçte sadece genel lise olduğunu görülmektedir. Süresi 4 yıldır. Son 9–12 sınıfları kapsamaktadır. Orta öğretim eğitimi, ilk ve orta eğitim gibi zorunluluk taşımamaktadır. Öğrencilerin aldığı dersler aynıdır yani teknik ve sözel gibi grupları yoktur. Yetenekleri tespit edilerek, teknik

ve sözel olmakla gruplara ayrılıyorlar. Lisede bir sınıfta en az 15, en çok 30-35 talebe kadar ders alabilir. Sınıfta eğitim alan öğrenci sayısı 35'ten fazla bulunursa okul imkânlarına bağlı olarak sınıf iki sınıfa ayrılmaktadır⁷⁰. Lisede eğitim öğretim programında:

- Matematik
- Fizik
- Kimya
- Biyoloji
- Tarih/ İslam Tarihi
- Coğrafi
- Somalice
- Arapça ve Edebiyatı
- İngilizce
- Terbiye-tül İslamiyye (Tefsir, Hadis, Fıkıh) gibi dersleri yer almaktadır.⁷¹

Lise ders programları orta eğitim programının devamı ve öğrencilerin eğitim seviyesine uygun olarak hazırlanmıştır. Lise aşamasında ders programları dini dersleri bakımından kapsamlı ve verimlidir. Genel orta eğitimde dini derslerin dışındaki dersler, diğer sosyal değerlerin aktarımı konusunda yetersizlik vardır. Bu ise sadece öğrencilerde din ve maneviyat konusunda asgari bilginin kazandırmasını sağlamaktadır.

3. SOMALİ'DE DİN ÖĞRETİMİ SIRASINDA GELENEKLER VE YAŞANTILAR

Somali'de din eğitimi ve öğretimi gayri resmi bir şekilde yürütülmektedir. Halk arasında yaygın bir gelenek haline gelen ve çok eskiye dayanan bu yöntem, küçük yaşta başlatılan Kur'an-ı Kerimi ezberlemesi ve Şer'i ilimler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kur'an kursları veya yerel adıyla *Dugsi*, Somali'nin bütün şehirleri, köyleri ve kırsal alanlara yayılmış ve kültürel hareketin bir özelliği haline gelmiştir. Kur'an kursları veya *Dugsi*'de sadece Kur'an-ı Kerimi ezberlemek için değil, aynı zamanda İslam'ın temel kuralları, namaz, oruç, dualar, görgü kuralları ve ahlak gibi temel ilkeleri de

⁷¹ Kowneyn Lisasi Müdürü, Sheikh Ahmed Mevlid ile yapılan kişisel iletişim 20 Şubat 2020

öğretilmektedir. Şer'i ilimlere gelince, Kur'an Kerimi ezberleyip başarıyla bitirdikten sonra, bir âlimin yanına giderek hiçbir ücret vermeden tahsil etmeye başlamaktadır.

3.1- Dugsi'deki Kur'an-ı Kerim Eğitim Sistemi

Dugsi'deki eğitim günümüzdeki okul öncesi eğitim ve öğretimde yer almaktadır. Bu mekteplerde çocuklara okuma ve yazma'yı öğretilir ve bu öğretim tipine *Dugsi* ya da *Kuttab* denir. Genelde bu eğitim çocuğa, Kur'an-ı Kerim'i öğretmek, ezberletmek, dualar ve İslâm'ın temel bilgileri öğretmek dışında herhangi bir öğretim görmemektedir.

Dugsi kelimesi (anlamı ve kullanım olarak) Somali kelimesidir. Somali dilinde de farklı anlamları var. Fakat buradaki manası, çocukların genellikle Kuran'ı öğrendiği özel bir yerdir. Bazı Somaliler Dugsi yerine yine Somalicede bir kelime olan "*Mal'âmad*" kelimesini kullanırlar, ancak Dugsi kelimesine göre nispeten az kullanılır. Bu anlamda, aynı anlamı ifade eden ve Arapça kelimeye karşılık (*Kuttab*) gelir.

Burada Somalicede olan Dugsi kelimesinin seçme nedeni, Somali'de en çok kullanılan kelime olduğu içindir. Bazı bölgelerde Arapça olan Kuttab kelimesini kullanmasını tercih ederler. Bu tezde "Dugsi" kelimesi daha sık sık kullanılmıştır.

Dugsi'de, çocuklara Kuran-ı Kerimi öğretme ve ezberleme sistemi şu şekil gibi devam eder: Bir grup çocuğun, Kur'an-ı Kerimi öğretmesi ve ezberlemesi için güvenilir bir öğretmene verilir. Bu gereklilik, genellikle öğretmen ve çocukların ebeveyni arasında yapılan bir sözleşmedir ve bu sözleşme, çocukların öğretmene teslim edilmeden önce gelmektedir.

Bu öğretmen genellikle, önceki kişisel bilgisine dayanan bir öneriyle, ya da Kur'an-ı Kerim hafızı ve tecvidi bilen biri olduğundan emin olmak için yapılan bir testle seçilir. Bu öğretmen her çocuk için ayrı bir ücret alır. Bu ücret, bahsettiğimiz önceki sözleşmede öğretmen ile çocukların ebeveynleri arasında bir bütün olarak kararlaştırılacaktır. Öğretmene ödenen ücret bir çocuktan diğerine değişmektedir. Ücretler genellikle taksit ve aşamalar halinde ödenmektedir. Çocuk, öğretmene teslim edilir edilmez peşin bir koyun veya değerini para olarak, Somali dilinde (*Fariisin*) denen şeyi ödenir. Birkaç ay sonra da öğretmene yine - anlaşmaya göre - aynı miktarda, bir koyun veya değerini ödenir. Böylece bu çocuk Kur'an-ı Kerimin ilk yarısını bitirene kadar ödenir. Çocuk Kuranın ilk yarısını bitirdiğinde Öğretmene, çocuğun babasının sahip olduğu canlı hayvan türüne bağlı olarak, üç ya da dört yaşında bir deve ya da genç

inek veya değeri öder. Daha sonra çocuk bütün Kuran'ı bitirip hatim ettiğinde bir deve, genç inek veya değeri bir daha ödenir.⁷²

Bu ücretin türü ve miktarı ortam ve çevreye bağlı olarak değişir. Kırsal alanda yaşayan halk, büyükbaş hayvanlar ile ödüyor, Şehir ve köy halkı da bunu nakit olarak değerini ödemektedirler. Her bölgedeki geleneklere bağlı olarak bu değerde farklılık vardır. Her ne kadar öğretmene bir ücret ödense ve kendisi ile öğrencilerin velileri arasında mutabakata varsa da, genel olarak içinde bulunduğu toplumdan büyük takdir ve saygı duyulur.

Resim 4: Dugsi 'de günlük Luh dersini çalışan öğrenciler

Kaynak, <https://www.alarabiya.net/articles/2012/05/09/213065.html> (Erişim: 05-01-2020)

Öğretmenin görev yaptığı bu Dugsi'lerde eğitim alan çocukların ailelerinden özel özen görmektedir. Her ailenin maddi durumuna bağlı olarak, genellikle -üzerinde anlaşılan ücret dışında- bu ailelerden cömert sübvansiyonlar alır. Buna göre de, Somali toplumunda hâkim bir inanç vardır: Öğretmen, öğrenciden memnunsa ve ona dua ediyorsa, öğrenci başarısında, eğitiminde ve geleceğinde bundan etkilenir ve büyük rol oynamaktadır. Somali halkın hemen hemen hepsinde eski ve ortak bir inanç ve deyiş vardır (*kazanan kişi dua ile kazanır, kaybeden de duayı terk etmesiyle kaybeder*). Bu nedenle, çocuklarını Dugsi'de öğreten aileler, öğretmenin çocuğundan memnuniyeti, iyilik ve başarısı için dua etmesi her ne pahasına olursa olsun doğaldır. Genellikle

⁷² Mohamed Ali Abdikarim, *Nidamu taclimu somali*, Mogadishu, wasaradda waxbarashada, 1978, s. 27.

çocuğun ailesi, öğretmene ve çocuğun eğitim durumuna büyük önem verir. Yani, öğrencinin eğitim aldığı Dugsi ile ailesi ve öğretmen arasında yakın ve sürekli bir temas olduğu anlamına gelir. Bahsettiğimiz bu iletişimin boyutunu bize gösteren Somali’de bir deyim vardır: Kur’an-ı Kerim’in iyi öğrenmesi, bu dört unsurun bir arada bulunmasına bağlıdır: Hafız öğretmen + zeki çocuk + cömert baba + uyanık anne. Burada, öğrencinin yararı için ev ve okul arasında yakın temas ve verimli işbirliğine ihtiyaç duyulması, modern eğitimin ilkeleriyle ve profesörlerin çağrısı ile aynıdır.

3.2-Dugsi’deki Öğretim Yöntemi

Somali'deki Dugsi'de dersleri günde iki kez yapılır. Bu program sabahları bir kere sabah namazından sonra ve bir kere de öğleden sonra olmak üzere yaygın bir uygulamadır. Dugsi'de Kur'an kerim öğretim yöntemleri şu adımlarla şekillenir: Çocuk öğretmene teslim edildiğinde, Arapça alfabe öğrenip onları heceleyerek başlar, heceleme kelimesi Somali dilinde "Hingad" anlamına gelir. Sonra okuma yazma öğrenimi, sonra kısa Süreler, sonra -çocuğun zihinsel seviyesini dikkate alarak- Kur'an'da bulunan sistemin aksine bu yükseliş ve okuma şekli devam eder. Sonra bu çocuk, Bakara süresini tamamladıktan sonra Kur'an'ı hatim eder. Ayrıca öğrenci, her dersi ayrı tutmalı ve ezberlemeli. Sonra da öğrenci, ezberine öğretmene okur, aksi halde başka bir derse geçmesine izin verilmez.⁷³

Çocuk eğitiminin ilk aşamalarında, öğretmen eliyle her çocuğa tahtaya dersini yazar ve okur, çocuk bu dersi ezberleyene kadar tekrar eder. Fakat eğer öğrenciler eğitimlerinde ilerlerse, yazma ve okuma konusunda baya ilerler ise - öğretmen de bundan eminse - öğretmen dersi kendilerine okur ve öğrenciler dersleri kendi elleriyle yazar. Bu konuda kullanılan yöntem: Çocuklar önceki dersi tamamladığında ve öğretmene ezber olarak dersi okuduğunda ve yeni dersin vakti olduğunda, her öğrenci tahtanın bir yanını temizler ve yazmaya hazırlar. Tahta kurduğunda öğrenciler tüm yazı malzemesini getirir, yerde oturur ve hepsi yeni dersi almaya hazır olur. Daha sonra yeni süreç başlar. Genellikle her öğrenci öğretmenden geçen dersteki son ayetten – hatta son kelimedenden başlayan yeni dersini dikte etmesini isteyerek başlar. Öğretmen, her öğrenciye ayrı ayrı dikte etmeye başlar. Bazen yetmiş veya seksen öğrenciye kadar büyük bir öğrenci grubun her biri, öğretmenden yeni dersini dikte etmesini ister.

⁷³ Adikarim, age, s. 28-29.

Genellikle bir derste, bir sure veya Kuran'dan bir cüzü yazmazlar, Kuran'ın tüm cüzleri birkaç derse dağıtılır. Her öğrenci, öğretmene sesini duyurmak için dikte etme isteği ile sesini bağırır ve yükseltir. Bazen hepsi de aynı anda dikte isteyebilir. Yetenekli ve güçlü öğretmen her birine kendi dersini dikte eder, hepsine ayrı ayrı yanıt verir. Hiç birini de akmaz ve asla hata etmeden bu şekilde ders sona ermektedir. Dikte ve yazıyı tamamladıktan sonra, öğretmen öğrencilerin yazmalarını incelemek ve yazım hatalarını düzeltmeleri için tek tek çağırır. Sonra, bu hata dersinin bütünlüğünden emin olduğunda, ders çalışmayı ve bu dersi hızlı bir şekilde ezberlemesini ve ezberlemek için okumasını ister. Bu çalışma süresince öğretmen bütün öğrencileri yakından izler. Çalışmada oynayan bir öğrenciyi fark ederse, elini sık sık bir sopa ile döver. Öğretmen, bir yandan öğrencilerin tamamladığı tüm süreleri ve cüzlerin ezberlenmesinden emin olmak, bir yandan da bu ezberin devam etmesini sağlamak ve öğrencilerin zihninde yer almak için devamlı taahhüt eder. Bu amaçla onların ortak bir yöntemi vardır.

Öğrencileri her gün –Subac- adi verilen yarı-ortak bir okuma tipi kurarlar. Bu okuma tipi şu şekilde gerçekleşmektedir. Öğretmen Dugsi'nin belirli bir yerine oturur, öğrenciler de daire şeklinde buluşacak ve etrafına otururlar. Daha sonra öğretmen, cüzü veya surenin ilk ayetini okumaya başlar, bir sonraki okumada sağ tarafında oturan öğrenci okur, sonra sırayla birer bir ezber ayetleri okurlar ve böyle kurs bitene kadar devam eder. Ayrıca, öğrenci gruptan biri okuduğu sıra ayetin son paragrafına ulaştığında, bu grubun tüm üyeleri bu ayetin sonunu beraberce tamamlarlar, böylece güzel bir müzik melodisi ile kolektif bir ses gelir. Bu sesin adı -Hôris- denir. Bu okumada Kuran'ın (Kitap) kullanılmasına izin verilmez, çünkü okuma amacı Kuran-ı Kerim öğrencilerin hafızlığı, bu hafızlığın ve ezberin devam etmesini sağlamak, aynı zamanda zihinlerinde kalıcı olmasıdır. Öğrenci hatalı okursa asla Kur'anı Kerimi açılmaz, ancak arkadaşları tarafından alay edilir. ve genellikle öğretmen hiç kabul etmez ve ağır ceza verir.

Resim 5: Bir köyde küçük çocuklara Kur'an-ı Kerim dersi veren öğretmen

Kaynak: <https://www.pinterest.dk/pin/309341068147698626/> (Erişim:05-01-2020)

3.3- Dugsi'deki Uygulamalar

Somali'deki Dugsi'lerde özel iç tüzükler vardır. Bu durum nesilden nesil'e miras kalan, yazılı olmayan fakat güçlü olan gelenek menzilesindedir. Ancak gözetilmesi ve uygulanması gereken bir tür kutsallığa sahiptir. Bu iç tüzükler şöyle sıralanabilir.

3.3.1- Kebir (Öğretmen Yardımcısı)

Öğrencilerden biri, öğretmen yardımcısı olur ve bu yardımcıya (Kebir) denir. Dugsi'de, iç disiplini kontrol etmek, öğrencilerin derslerini okurken gözetlemek, disiplin bozulduğunda ya da küçük öğrenciler yaramazlık yaptığında öğretmene haber etmekten sorumludur. Dugsi'deki diğer öğrencilere karşı öğretmenin yokluğunda onunla aynı yetkiye sahiptir. Her zaman içinde en karizmatik, yaş olarak da biraz büyük, Kur'an'da en marifetlisi ve en edepli olanı kebîr olarak seçilir⁷⁴.

⁷⁴ Abdikarim, age, s, 31.

3.3.2- Ceza

Öğretmenlerin her zaman Dugsi'lerde uyguladığı bir ceza vardır. Bu ceza Somali genelinde yaygındır, zaman içinde yasal bir nitelik kazandığı ve toplumun bütününde neredeyse kesin ve tartışılmaz bir konu olduğu görülmektedir. Öğretmen, öğrenci, öğrencinin velisi ve toplumun tüm üyeleri buna inanmıştır. Bu nedenle, öğretmenin uygun gördüğü şekilde öğrencinin cezalandırma hakkına sahiptir. Buna ilaveten, veli oğlunu cezalandırmak için öğretmene mutlak bir yetki verir, hattaki bu bağlamda ünlü bir cümle var: Öğrenci babası, öğretmene der ki: hocam, ben bu çocuğu size Kuran'ı kerimi öğretmek ve hafız yapmak için verdim, bu yüzden gerektiğinde ona vurmanız ve cezalandırmanız için mutlak yetki veriyorum. Ey öğretmen, bu çocuğun sahibi benim, onu öldürmeyiniz, kemiklerini kırmama veya gözlerini çıkarmama şartıyla onu istediğin gibi dövebilirsiniz.⁷⁵

Bu tip cezalarda birçok yöntem kullanılır, ancak bu yöntemlerin en önemlisi şu şekilde yapılır: öğrenci, herhangi bir yaramazlık veya hata işlediğinde ya da geleneklerde ihlal ettiğinde, öğretmen tarafından kendisine verilen cezayı hak eder ve daha sonra, bu çocuğun kalbini sarsacak sert sözler söyler. Sonra giydiği üst kıyafetleri alıp onlarla gözlerini kapatır. Sonra onu bir ağaç dalıyla dövmeye başlar ve öğrenci gözleri kapalı ve hiçbir şey görmez. Bu türlü cezalar, öğretmenin heybetini yüksek tutmak için diğer öğrencilerin gözleri önünde ve ani olarak yapılır.⁷⁶

3.3.3- Ağaç Dalı (Küçük Sopa) Toplama

Öğretmen, öğrencilerin cezalandırılmasında kullanılan sopayı öğrenciler tarafından ormandan toplanır, daha sonra hata yapan öğrencilere maddi ceza uygulamak için öğretmene verilir ve tüm öğrenciler bu ağaç dalı (sopaların) toplamasına katılmalıdır.

3.3.4- Odun Toplamak

Eğer bu Dugsi kırdı varsa, bütün öğrencilerin güneş doğmadan önce yakmak için her gün yakındaki ormana gitmeleri şarttır. Bu öğrencilerden her biri yanıcı bir paket odun toplamaya başlar. Odunları sırtlarıyla Dugsi'ye götür ve sonra onun için hazırlanmış bir yere koyar. Bu iş her öğrencinin katkıda bulunması gereken ortak bir süreçtir. Odun toplama eylemine katılmayan öğrenci ağır cezalara maruz kalır. Daha sonra güneş

⁷⁵ Abdikarim, age, s.32.

⁷⁶ Abdikarim, age, s. 32.

battığında odun ateşe atılır. Gece ateşi yakıldığında tahtaya yazılan dersin çalışması ve okuması devam edilir. Bu çalışmaya yaklaşık iki saat veya üç saat boyunca devam edilir. Sonra öğrenciler yukarıda bahsettiğimiz yarı-kolektif ezbere (Subac) başlarlar.

Kırda öğretmen genellikle gecenin erken saatlerinde, yani sabah 4:00 ile 5:00 arasında uyanır. Dugsi'ye gelir ve öğrencilerin ormandan topladıkları ahşabı ateşe vermelerine emreder. Öğrenciler ise otomatik olarak uyanır ya da ailesi tarafından uyandırılır. Hızlıca Dugsi'ye gider ve bu yanan ateşin ışığında tahtada yazdıkları dersleri okumaya başlarlar. Yeni gün günün nasıl başladığını ise aşağıda izah etmeyenbu şekilde başlar.

3.3.5- Şafi'yi Okumak

Ülke genelindeki ortak gelenek “Şafi” okumaktır. Öğretmene ya da Müslümanlara yardım edenler için okunan dualar ve ilahilerdir. Bu dualar ve ilahileri okuma yöntemi şöyledir: öğrenciler genellikle Akşam namazından sonra Dugsi'de buluşur, düzenli sıralar halinde durur ve her birinin elinde bir tahta bulunurlar. Sonra onlardan biri ayrılır ve önlerinde durur, genellikle yüksek sesli ve iyi tonlu öğrenci olur. Sonra dua ve ilahi okumaya başlar, kalan öğrenciler kendisinden sonra okumaya başlar. Bu okuma sesi o kadar yüksek ki uzak yerlerden duyulabilir. Bu dualar ve ilahilerin okuması bütün Dugsilerde ortaktır ve tüm öğretmen ve öğrenciler tarafından ezberlenen şeylerdir.

Şafi kelimesi nereden geldiğini şu kelimeler ile içerikli olmasıdır: (Bismillahirrahmanirrahim, bismillahiş-şafi, bismillahi El-aafi, bismillahi- elmuafi, bismillahi Ellazi la yadurru maa ismihi şey-un fiel-ardi ve la fi es-semai, ve hua essami-ul alim

3.3.6- Belirli Münasebetlerde Öğrenciye Dua Etmek

Dugsi'deki çocuk öğrencilerden birinin Kur'an'dan bir cüzü tamamlaması halinde genelde evinde küçük bir şöleni olur, öğretmeni ve öğrenci arkadaşları çağrılır. Bu şölende yiyecekler servis edilir. Bu yemeği bitirdikten sonra, öğretmen Kible'ye yönelir ve ellerini kaldırıp bu öğrenci için Allah'a dua eder. Tüm öğrenci arkadaşları yüksek sesle (Âmin) der. Çocuk eğitimde ilerlerse ve Kuran'ın belirli sürelerini (Esbaa) –yani -yedisini tamamlarsa, ailesi önceki şölenin aynı yöntemleri ile daha büyük şöleni eder. Böylece öğrenciler tüm Kuran'ın hatmini bitirene kadar devam eder.

3.3.7. Dugsi'lerde Kur'an Öğretiminde Kullanılan Materyaller

Somaliler genelde Kur'an-ı Kerimi öğrenmek için Dugsi'lerde kullandığı malzemeler (tahta, kalem, mürekkepli hokka), hepsi de bazı yerel ağaçlardan yapılmaktadır. Mürekkep, bazı yerel ağaçların sakızından yapılır ve bu malzemelerin yapıldığı ağaçlar farklı ortamlar ve bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Somali'deki Dugsideki Kur'an öğretiminde kullanılan bu malzemeler aynı isimler ve Arapça anlamlarını koruduğu belirtilmiştir. Bu tür Dugsi eğitimi, Somali'de çoğu zaman yalnız erkek çocuklarla sınırlı kaldığı bilinmektedir. Kızlar, erkek kardeşleriyle birlikte eğitime nadiren katılmaktadırlar. Eğer evde bir erkek ve bir kız çocuk varsa, Erkek çocuğu Dugsi'ye gider, kız çocuğu ise evde kalıp annesine ev işlerinde yardım eder. Bu yüzden Somalili kız çocuklar eğitime katılma oranı erkeklerden daha düşüktür.

4. KUR'AN-ı KERİM'İ ÖĞRETMENİN DİĞER İKİ YÖNTEMİ

Son belirtilen yöntem Dugsi'lerde öğretim ve ezberleme için kullanılan ana sistemdir. Ancak çoğu zaman bireyin çocukluğunda bazı nedenlerden dolayı Kuran'ı öğrenme imkânı olmaması, sonrasında yaşı ilerlemesine rağmen öğrenme arzusuyla karşılaşır ve uygulamaya hazır olur. Sonra bir şey öğrenmek için müsait vakit bulamaz, Bu durumda kişi bu iki yöntemi izler:

4.1- Farklı Memlekette Eğitim: Kuran-ı Kerim'i Öğrenmek İçin Memleketi Terk Edip İlim Yolculuğu Yapmak

Genellikle bu insan, bazen de sınırları zorlayan sayısız zorluğa maruz kalmaktadır. Bir genç adam memleketinden göç edip her şeyin kendisine garip geldiği başka bir memlekete gider, bu köyde akrabası yok ve bu yeni ortamda tanıdığı hiç kimse de yoktur. Böylece hayatında ilk kez alfabe, okuma ve yazmayı öğrenmeye başlar, bu genç öğrencinin hayatta kalmak için kullanacağı, yeme, içme, giyim ve diğer yaşam gereksinimleri, o bölge halkın iyi insanlar tarafından sağlanacaktır. Bu tür zor şartlarda okuyan öğrenciler (Xer) ismi verilmektedir.

4.2- Devene bak, Dersini Çalış Yöntemi

Bu tür Kur'an öğrenme şekli, çevresinde, evli ve yaşlı ilerlemiş olmasına rağmen Kuran-ı Kerim'in öğrenmek için, okuma yazmayla başlar. Öğrenmek için vakti bulamayan ama şartlar ne olursa olsun kur'an-ı öğrenmeye ısrarlıdır. Aynı zamanda

hayatın diğer problemleri ile uğraşmak, kendisini ve ailesini bakmak gerekir. Çünkü bu geç yaşta öğrenmeye başlayan insanların çoğu genellikle evli ve bakım isteyen hayvan sürüleri de vardır. O yüzden bu yaşta Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek oldukça zordur. Bu nedenle, yaşamla ilgili sorunlara çözümüne dikkat ederek, öğrenmeye sabır ile devam etmek ve teşvik etme konusunda bir Somali deyim vardır, (*devene bak, dersini öğren*), bu kişi ilgili sıkıntı ve zorluklar karşılaşılabılır, özellikle geceleri daha çok çalışmalıdır. Buna rağmen bu yaşta ve bu şartlarda öğrenmenin zorluğundan dolayı öğrenmeyi bırakmayı düşünmezler. Bu yaşta öğrenmeye devam etmek için cesarete ve sabra teşvik eden başka bir atasözü vardır, anlamı da şöyle: (*Sabahlar Kur'an'ın satırlarından daha çoktur*), manası: Günler yanı zaman derslerden daha çoktur, dersler bitmeli ve öğrenme süresi gün bitmeden önce geçirilmelidir, umutsuzluğa kapılmayın ve derslerini çalışınız anlamına gelmektedir.

Somali'de Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek en önemli bölgeler: Banadir bölgesi Şabelle bölgesi, Bay, Bakol, Gedo ve Etiyopya'nın işgali altında olan batı Somali bölgeleridir. Bay, Bakol ve Gedo bölgelerin halkı okumanın niteliği ve kalitesi ile karakterizedir, diğer Somali bölgelerinden pek çok öğrenci, Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek için hala o bölgelere yolculuk ederler.

5. CAMİ HALAKALARI

Camilerin genellikle özel ibadet yerleri olarak dualar, Kur'an okuma, zikir, İtikâf ve benzer ibadetleri yapılan yer olduğunu bilinmektedir. Ancak Somali'de, Müslümanların İslami ilimler, Arapça ve çeşitli ilim dallarının hizmeti veren medreseler ve ilim kurumlarına sahiptir. Somali'de camiler din eğitimindeki rolü çok büyüktür. Şehirlerde, köylerde ve cami olan her yerde bir ilim yayma merkezidir ve çeşitli ilim halkalar vardır. Aynı zamanda öğrenciler için bir barınaktır ve kendilerini kalacak yerler bulamayan yüzlerce ilim talebelerin sürekli olarak kaldıkları bir yerdir. Genelde şehir ve köylerdeki din eğitiminin etkinliği camilerde gerçekleşmektedir.⁷⁷

⁷⁷ Bkz, Sheikh Mohamud Sheikh Ahmed Hassan, Al halaqat al ta'limiyya fi-Somal, kaynak: <http://mogadishucenter.com/2014/03/%D8%A7%D9%84%D8%AD%D9%84%D9%82%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D9%84%D9%85%D9%8A%D8%A9-%D9%81%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%B5%D9%88%D9%85%D8%A7%D9%84/> (Erişim Tarihi, 19-04-2020)

6. ARAPÇA OKUTULAN ŞER'İ İLİMLER

Bu bölümdeki eğitim sistemi, yukarıda bahsettiğimiz Kuran-ı Kerim'in eğitim sisteminden farklıdır. Çünkü Şer'i ilimler ve Arapça bilimleri öğretmenine teslim edilen bir öğrenci yok, öğretmen ile öğrenci veya veli arasında belirli bir ücrette – nadir durumlar harici – yoktur. Bazen bazı büyük ailelerin çocuklarına Şer'i ilimleri öğretmek için büyük Âlimle anlaşılır ve aile evine getirirler. Sonrasında bu Âlim öğretmene para ödenir ve oradaki geleneklere ve aile varlığına göre ücret ödenir.

Ama Somali'de bir bütün olarak Şer'i ve Arapça bilimleri öğretme sistemi şu şekilde yapılmaktadır: Öğrenciler, çocukluk dönemini geçip Kuran öğrenmesi tamamladığında, isteyen gençler Şer'i ve Arapça bilimleri öğrenmeye başlarlar. Bu bilimleri öğretmekle meşhur olan mükemmel hocayı aramaya başlar. Belirli bir yer ya da şehir öğrencinin istediği bilim dalında iyi öğreten bilgin Alim olduğunu duyarsa, kitapları ve giydiği bazı kıyafetler dışında hiçbir şey almadan o bölgeye ya da o şehre yolculuk eder. Öğretmen ya da Şeyh'in bulunduğu o bölgeye veya ülkeye ulaşır ve hocada istediğini bulursa, oraya vardıktan sonra devam etmek suretiyle öğrenmeye başlar.⁷⁸

6.1- Şer'i İlimlerde Öğretim Yöntemi

Somali'deki İslami ve Arapça ilimin öğretmenleri tarafından bugün bile hala takip edilen özel öğretim yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntemle göre Şeyh (hoca), okuma için kurulan eğitim meclisin en üst tarafına oturur, öğrenciler gelip etrafına bir halka şeklinde oturur, daha sonra öğretmen kitabı kullanarak, Somali dilinde dersi izah etmeye başlar. Tabi ki hocanın okuduğu tüm kitaplar Arapça yazılıdır. Bu nedenle, hoca, dersi Arapça'dan Somali dilinde izah etmek zorundadır, böylece öğrenciler dersi anlayabilir ve içeriği belirleyebilir. Genellikle, bu derste mevcut olan öğrencilerin her biri, Şeyh'in okuttuğu kitabın bir kopyası bulunması gerekmektedir. Ders boyunca tüm öğrenciler dersi dinlemeli, Şeyh'in ders sırasında söylediklerinin tek bir kelimesi dahi kaçırmamak için dinlemelidir.⁷⁹

Ders bittikten sonra öğrenciler toplanır ve küçük gruplar oluştururlar, her grup özel bir yerde oturur ve birileri dersi yeniden okuyup izah eder, kalanları dinler. Dersi yeniden okuyup izah eden öğrenci genellikle grubun en zeki ve iyi öğrencidir. Ardından

⁷⁸ Abdikarim, age, s.42.

⁷⁹ Abdikarim, age, s. 47.

ikinci, üçüncü ve böylece grubun tüm öğrencileri okumaktadır. Ders çalışma sırasında aynı grubun üyeleri arasındaki tartışma, fikir alış-verişi yoğunlaşır. Öğrenciler, derste belirtilen kelimelerin bazılarını anlamaları zorsa veya konularından birini çözemedilerse, izah etmek için tekrar hoca'ya geri dönerler. Bu Halka yöntemi, tüm İslam ülkelerinde çok yakın zamana kadar yaygındı. Somalili talebeler bu tür eğitime başladığında, her zaman anlayabileceği bilimsel seviyeyi göz önünde bulundurur. Önce her sanatın özetli metin kitaplarını okumaya başlar, sonra da metni izah eden kitaplar okur, daha sonra uzun olmayan metinler okur, sonra bu metinleri izah eden kitapları okur, sonra uzun araştırmalı kitapları okur ve bu okuma ve araştırma her yıl böylece devam eder.

Somalideki İslami ve Arapça ilimler öğretmenleri öğrencilere herhangi bir soru sorma veya sınava girme ya da test etme alışkanlığı yoktur. Somalide Şeriat ve Arapça ilimler eğitiminde bu eğitim şekli bugüne kadar devam etmektedir.

6.2- İlim Talebelerine İnfak ve Harcama Yöntemi

Somalide yakın zamana kadar eğitim işlerini yöneten ve denetleyen ya da destekleyen bir devlet ya da hayır kurumun olmadığını biliyoruzdur. Ayrıca Somalili talebelerin öğrenme süresi (yeme, içme, giyim, ilaç) gibi ihtiyacını ve vazgeçilmez olan yaşamın diğer gerekliliklerini karşılayan yeterli paraya ve olanaklara sahip olmadığını da, hatta eğitimde gerekli kitapları satın alamadığını biliyoruz. Ayrıca, Somali öğrencisi, göçebe ise kendi ortamında ve evinde, şehirli ise kendi şehri ya da köylü ise kendi köyünde eğitim gereğini ve malzemesini bulamadığını göz önünde bulundurmalıyız. Bu yüzden, ilim talebinde göç etmek ve sefer etmek zorunda kalıp gurbetliğe dayanmalı, eğitim süresi bitinceye kadar da bu şekilde de devam eder. Uzun zamanlar ailesinden ve memleketinden uzak kalabilir, ailesi ve akrabası arasında eğitim alan kişiler çok azdır. Bu durumdaki talebelerle ilgilenen ve tüm işlerine yardımcı olan, Medresenin bulunduğu çevredeki halkı ve iyi insanlarıdır. Bu cömertlik ve iyilik ve öğrenci sevgisi ile bilinen Somali halkı, devletten ve yardım kuruluşlarının rolünden üsteleniyorlardı. Bu nedenle, iyi ve hayırsever insanlar memleketinde uzak kalmış talebelere infak ve harcama yapar ve eğitim işlerine özen gösterirlerdi. İlim talebeleri için infak ve harcama şu şekilde yapılıyordu:

Şeyhin eğitim ve ders verdiği yer kırsal ise, bu mekâna gelip yerleşen talebeler, geleneğe göre o bölgenin sahipleri bu misafir öğrencileri aralarında bölüşüp, her ailenin ekonomik durumuna bağlı olarak bir ya da daha fazla öğrenciyi evde misafir eder,

eğitimleri tamamlayana kadar devam eder. Genellikle, kırsalda yapılan eğitim bazen yıl boyunca düzenli ve sürekli değildir, bazen kesintiye uğrar, ama daha sonra oradaki iklim koşulları, refah ve kuraklık durumuna göre eğitim yeniden başlar. Yani, o bölge halkı olarak misafir talebelerin eğitimi uzun veya kısa olsa bile eğitime infak ve harcamayla mükelleftir.

Eğitim şehir ya da köy ise, o bölgenin sahipleri bu misafir talebeleri aralarında bölüşüp, her ailenin ekonomik durumuna bağlı olarak bir ya da daha fazla öğrenciyi yine misafir eder, eğitimleri tamamlayana kadar devam eder. O bölge halkı –insani olarak- yabancı öğrencilerin eğitimi uzun veya kısa olsa da bile eğitime infak ve harcamayla mükelleftir. Ancak bir farkla: şehirdeki talebelerin eğitimi Kırsaldaki gibi kesintiye uğramadan uzun süre devam etmektedir. talebeler uzun yıllar kalabilir. Bu durumda, harcamaya ev sahipliği yapan ve harcamaları üstlenen ailenin çoğu, bütün işlerini de üstlenir. Böylece bu öğrenci her bakımdan o ailenin bir üyesi olarak kabul edilmektedir. Misafir talebelere harcamaya yapan bu hayırseverlere ek olarak, talebelere önem veren ve fırsat doğduğu an onlara cömertçe yardım eden çok sayıda iyi insanlar vardır.

Yukarıda zikrettiğimiz gibi, ilim talebeleri, ilim için hicret eden ve bu yoldaki öğrencilere harcamaya yapmak bu şekilde yapılmaktadır. Aynı şekilde İslam dini, Somali'nin her tarafına yayılmış, İlkelerini yayma ve tevhit inancını halkın gönlünde ve kafasında pekiştirmekle devam etmiştir. Bu şekilde de Somali halkının arasında din ve İslami kültür öğretimi yayılmıştır. Tüm bunlar, Somali halkı arasında geçerli olan, şeyh, talebe ve yerel halktan oluşan verimli işbirliği ruhundan kaynaklanmaktadır.

Dugsi'deki Kuran-ı Kerimi eğitimi veren öğretmen, bu eğitim işi karşılığı, kendisiyle bu çocukların velileri arasında bilinen ve kabul edilen bir ücret ödendiğini biliyoruz. Lakin Şer'i ilimleri öğreten şeyhler de aynı yöntemi uygulayıp, öğretmenlik mesleğine bir ücret alır mıydı? Bu sorunun cevabı olumsuzdur, Somali'de Şer'i ilimleri öğreten hocalar, öğrencilerden veya velilerinden ya da başka kurumdan hiç eğitim karşılığı ücret almamıştır. Fakat bu işi gönüllü olarak, Allah'a rızası için, ilim ve kültürün yayılmasında katkısı olsun diye yapıyorlardı. Ancak, toplumdaki âlimlerin durumu ve sosyal durumları hakkında konuşurken, şeyhlerin genellikle topluluktan aldığı bir tür takdir ve hüsnü ceza söz konusudur.

7. İLİM ÖĞRENMENİN ANA MERKEZLERİ

Yukarıda bahsettiğimiz gibi din eğitimi merkezleri, Somali'nin Şehirleri, köyleri ve kırsal kesimde genellikle çok yaygındı. Ancak İslam ilmini ve kültürünü ülke geneline yaymasına katkıda bulunan, ilimin ana merkezler vardı. Bu merkezler ülkenin uzak ucundan gelen ilim ve bilgi öncüleri öğrencilerine önderlik ettiği bilim ve bilginin ana merkeziydi. Bu merkezlerin en önemlisi, Etiyopya işgali altında bulunan Harar şehridir. Harar şehri bugüne kadar Etiyopya işgali altında acı çekmeye devam etmekte, ülkenin batı yollarında olan bu şehir doğu Afrika'nın en büyük ilim merkeziydi.

Başka bir önemli merkez de, ülkenin güney ucunda bulunan Somali'nin başkenti Mogadişu şehridir. Bu şehirlerin her ikisi de, Somali'deki İslam kültürünün ve ilim yayılmasında büyük rol oynamıştır. Her ikisi de, başka şehirlerin geri kalanını izlediği önemli bir dini merkezi idi, bu yörüngede Harar etrafındaki batı bölge ve Mogadişu etrafındaki güney bölgede yeni ilim yayma merkezi açılmıştır. Bu şu demektir, Somali'deki merkezlerin çoğunun ağırlıklı olarak ülkenin batı ve güney bölgelerinde yoğunlaştığı anlamına gelmektedir. Her ikisi şehri de ilim dersleri verilen büyük camiler bulunmaktadır.⁸⁰ Ülkenin doğu bölgesi eğitimsel ve kültürel yönden güney bölgeye bağlı olduğu, kuzey bölgesi ise batı bölgesine bağlı olduğu buradan anlaşılmaktadır.

7.1-Güney Bölgesi'nin Küçük İlim Merkezleri

Aşağıda bahsedeceğimiz bölgelerde yaygın olan ilimler, Arapça, kelam ve usul fıkıh gibi ilimler batı bölgesinde yaygın iken, güney Somali bölgelerinde ise Tefsir, Hadis ve kıraat ilimlerinde meşhurlardır. Yani, herhangi bir öğrencinin bu ilimlerin birine istifade etmek isterse o ilimin yaygın olduğu bölgeye gitmesi gerekmektedir. Buda bu bölgenin diğer İslam bilgilerine sahip olmadıkları anlamına gelmez, çünkü bu bölge halkının her bilim dalında uzmanlaşmış çok değerli imamları vardır. Ama bu bölge halkının karakteri bir bilim dalına meyillidir.

7.1.1- Mogadişu Şehri

Mogadişu şehri çok eski bir şehirdir, İslamiyet Somali'ye gelişi açısından da ünlü şehirdir⁸¹. Tarihçiler, İslam'ın bu şehre erken dönemlerinde yerleştiğini inanıyorlar. Hatta

⁸⁰ mansuur, age, s. 136

⁸¹ mansuur, age, s.157

İslam'ın ilk yüzyılda ve halife Abdülmelik Bin Mervan -65/86h- zamanında Müslümanlar Mogadişu'da yerleşmişler.⁸² Bu şehir 900 yıldan daha önce inşa edilen camiler ve mescitler İslami miras vardır.

Yaklaşık 13 yüzyıla yakın, ilmi ve İslam kültürünü çevresindeki Somali illerinde yaymaya başlamıştır. Bu nedenle İslami ilimler eğitiminde yayılmasında her zaman büyük bir rol oynamıştır. Ülkenin güney ucunda yer alan diğer illerin de bulunduğu ilim dallarında ana kaynağı olmuştur. Bu eğitim rolü Somalili ile sınırlı değildi, fakat büyük bir ilim şöhreti vardı. İslam dünyasının şehirleri arasında en iyi şekilde tanınmıştı ve deniz yoluyla ülkelerden gelen ilim ve bilgi öğrencilerine ev sahipliği yapar, çeşitli bilimleri aldıkları yerdi, ünlü hocaların dizlerinde ders alırlardı, şehir halkından tüm bakım ve ilgiyi görmüşlerdir.

Tarih bize ilim öğrenmek için bu şehre gelen büyük isimleri kaydetmiş, bunların arasında Yemenin güneyindeki Hadramut ilerisinde vefat eden Şeyh Mohammed bin Alavi bin Ahmed Elhadrami Eltarimi (767 H) vardı. Bu âlim Mogadişu kentine geldiği sırada ünlü âlimlerinin çoğuyla tanışmıştır, şer'i ve Arapça ilimler öğrenmiş, hatta Mogadişu'da vefat eden Şeyh Jamal El-Din Muhammed Bin Abdul Semad 'den dersler almıştır. Bu Şeyhten tefsir, Hadis dersleri, Fıkıh, Sarf ilmi, Arapça (Bedi ve mâni-mantık) öğrenmiştir. Fıkıhı kitaplarda da tenbih, Mühezzeb, El-Vasit ve El-vecih kitaplarını Şeyhinden okumuştur. Bu kitaplar Şafi mezhebinde ana kitap olarak kabul edilmektedir. Seyit Şerif İdrus El-somali El-megadişi'nin yazdığı Bugyatul âmâl kitabında yazmıştır.⁸³

Somali ülkesinin iki büyük ilim merkezi olduğunu yukarıda bahsetmiştik. Her biri, İslami ilimler ve kültürünün ülke çapında yayılmasında önemli rol oynamıştır. Biri ülkenin batı kesiminde yer alan Harar şehri ve ona bağlı olan bölgeleridir. İkincisi ise, ülkenin güney kesiminde yer alan Mogadişu şehridir. Bu durumda Mogadişu kenti ve diğer ilim merkezlerinin eğitimsel rolü ve yükü iki katına çıkmıştır, din eğitimi ve İslam kültürünün ülke çapında yayılmasındaki sorumluluğun artması doğaldır. Harar kentinin ve bağlı bölgelerin işgalinin yarattığı bu boşluğu doldurmak ve sonuç olarak eğitim faaliyetleri tavana çıkması da doğaldır. Bu nedenle, Mogadişu şehri ve bağlı bölgeler o zamandan beri tüm ülkenin ana ilim merkezi haline gelmiştir. İlim öğrenmek için ülkenin

⁸² Hersi, age s.127

⁸³ Aydarus bin Şerif Ali, *Buğyatü'l-Âmâl fî Tarihi's-Somâl*, Asyut: es-Selâm, s 41

uzak ve her yerinden ilim talebeleri gelirdi. Büyük âlimlerden çeşitli ilimleri öğrencilere okuttuğu yerdin ve yerli insanlar da misafir öğrencilere yardımlar oluyordu.

Camileri üniversite gibiydi, bu camilerin her zaman Somali'nin tüm bölgelerinden gelen yüzlerce İslami ilimler öğrencilerle dolmuştur. Önemli hocaların elinden çeşitli ilimler okuyup mezun olmuşlar ve sonra bu ilimleri öğretmeye başlamışlardır.⁸⁴ En ünlü alimlerden biri, Mogadişu Şeyhi Şeyh Abu Bekir Mihtar El-Makdişi (1293H.), Şeyh Abdurrahman Bin Abdullah Sufi, Mogadişu 'nun baş kadı ve müftüsü Şeyh Muhiddin Bin Muallim Mukerram, Mogadişu'da vefat eden babası Şeyh Ebu Bekir Şeyh Muhiddin, Şeyh Muhammed Şeyh Muhiddin ve Şeyh Âdem Muahmud gibi isimleri örnek olarak verebiliriz.

7.1.2- Marka Şehri

Marka Şehri'nin En önemli âlimleri, Ahmediye tarikatının mensubu şeyh Ali Mayya, oğlu Şeyh Muhammed Bin şeyh Ali mayya, Şeyh Osman alliyo, ve şeyh Muhammed İshaktır.

7.1.3- Afgoye Şehri

Afgoye şehri Mogadişu'dan 30 km uzaklıkta olan bir şehirdir. Afgoye ve civarındaki Mubarak ve Awdhigle gibi kasabaların en önemli âlimleri, şeyh Ebu Bekir El Halavi, şeyh Ebu Bekir Mahmud, Şerif İbrahim, şeyh Obaid bin Şeyh Osman ve Şeyh Abdullah El Bağdadi'dir. Bu şehir güneyde din eğitimin merkezi olmuş yerlerden biridir.

7.1.4- Beydaba Şehri

Beydaba ve ona bağlı olan Barhakbe, Hudar ve Karenbud kasabaları din eğitimi özellikle Kur'an-ı Kerimi diyarı olmuş ve birçok hafız'ın yetiştiği bölgelerdir. Kısa sürede en mükemmel şekilde hafız olmak isteyen talebelerin tercih ettiği bölgedir. Bu bölgede özellikle Burhakaba kasabasının yetiştirdiği en önemli âlimlerin biri efsane şeyh Muhammed Muallim Hassan'dır.⁸⁵ Bu bölgenin önemli âlimleri arasında şeyh İshak Âdem Mamo, Yentar lakabıyla bilinen şeyh Abed Âdem, şeyh Abed Muhammed İbrahim, ve şeyh Aden Muallim Omar yer almaktadır.

⁸⁴ Cawaale, age, s. 60

⁸⁵ Abdulkadir Moallim Muhammed Gedi, *Sheikh Mohamed Muallim Hassan, al allâma al müfessir ve da'i al mejdi fi-Somali*, 1, Khartoum: el Mektebü'l Wadaniyye, 2015, s. 17

7.1.5- Bârdhêre Şehri

Bârdhere şehri güney bölgesinin en önemli ilim merkezlerinden biri olmuştur. Bu şehrin özelliği Fıkıh ve Arapçanın diyarı olmasıdır. Eskide bu dersleri görmek isteyenler bu şehre gitmekteydi. Hafızların bölgesi olan Beydaba ve Burhakaba'ya diğer bölgelere göre yakın olması dolayısıyla talebeler için çok değerli bir konumdaydı. Bu bölgenin meşhur âlimleri, şeyh Abdio Osmano, şeyh Abdullah Yara, şeyh Abed Al-Kutbi ve şeyh Ali Yero'dur.

7.1.6-Warshekh Kasabası

Warshekh Kadirîyye tarikatının en önemli merkezlerinden biridir. Warshekh kasabası birçok eğitim kültürü ve tarikatların dergâhları aynı zamanda âlimlerin mezarları tahrip eden El Şebab terör örgütü zulmünden kurtulmuş nadir kasabalardan biridir. Eskide olduğu gibi günümüzde de bu özelliğini koruyan bu kasaba birlerce ilim talebelerine misafir etmiştir. Bu kasabanın en meşhur âlimleri, şeyh Muhammed bin Hussein, şeyh Davud bin Ali Bin İdris, şeyh Muhammed Bin şeyh Davud, Abdi Ali, ve büyük âlim şeyh Abdurhaman Bin Omar'dir.

7.1.7- Galasbo Köyü

Bu köyün İslam ilimi öğretene en meşhur âlimler ve yetiştirdiği talebeleri Mogadişu ve Somali genelinde tanınmış büyük âlim ve Fakih Şeyhi Hacı Nuri Bin Şeyh Omar'dir.

7.1.7- Barâwe Şehri

Barâwe şehri Somali'nin güneyinde yer alan ve sahili olan önemli bir şehirdir. Konumu dolayısıyla bölgede hâkim olan İslam saltanatları ve Somali'yi istilâ etmek isteyen Portekiz imparatorluğunun güçleri arasında olan mücadeleyi tanıklık etmiş tarihi bir şehirdir. Somali'nin İslâmiyet tarihi aynı zamanda din eğitimi için önemli bir şehirdir. Barâwe şehrinin en meşhur hocaları, İslami İlimleri ve ilahileriyle ünlü olan Şeyh Kasım Bin Mühyediin El-Beravî ve Şeyh Muallim Nurayin Bin Hac Abdulkadir El-Beravî'dir.

7.2- Batı Bölgesi'nin İlim Merkezleri

7.2.1- Harar Şehri

Bir zamanlar Somali'nin ilim başkenti olan Harar, bugün Etiyopya işgali altındadır. Harar şehri, din eğitimi ve İslam kültürünü ülkenin her yerine yaymada -

özellikle batı ve bitişindeki illerde- çok büyük bir rol oynamıştır. Harar kentinin oynadığı bu dini ve entelektüel rol yalnızca Somali ile sınırlı kalmamıştı, aynı zamanda İslam dünyasının şehirleri arasındaki değerli ilim merkezidir. Ülkenin içinden ve dışından ilim öğrencileri gelirdi, önemli hocaların ellerinde çeşitli ilimler öğrendiler ve Etiyopya'ya komşu ülke olarak İslam inancının yayılmasında katkıda bulunmuştur.

Harar'ın tarihteki ilimsel etkilerini ve isimlerini koruyan en ünlü ilim ve eğitim adamları arasında bulunan, Şeyh Kabir Halil, Şeyh Haşim El-Harari, Kadi Abdullah, Şeyh El-İslam Ali Sufi, Tarihsel olarak, Harar şehrin önderlik eden İslam âlimleridir. On dokuzuncu yüzyılın başlarında Etiyopyalıların şehri tahrip edip işgal ettiklerinde İslam âlimlerin çoğu Mogadişu'ya göç etmiştir.

Harar şehrin en önemli din âlimleri arasında Aw-barkhadle olarak bilinen eğitimci şeyh Yusuf el-Kowneyndir. Şeyh Yusuf el-Kowneyn'in dergâhı Tifar köyü idi. Tifar köyü Hargeysa'nın doğusunda yer almaktadır. Köyün çoğu yıkıldı ancak eski eserlerin bir kısmı şimdiye kadar durmaktadır. Bu eski eserlerden birisi Somalilerin her yıl ziyaret ettiği Şeyh Yusuf el-Kowneyn'in mezarıdır. Somali halkı hemen hepsi şeyh Yusuf'un Somali'nin tüm illerinde İslami eğitimin yayılmasına katkıda bulunduğunu biliyordu. Ülkenin dört bir yanına seyahat ettiği, seferlerinde develere bindiği aktarılmaktadır. İslami ilimleri yaymada büyük rolünden dolayı Somaliler ona yerel dilde bereketli adam manasında olan (Aw-barkhadle) diye isimlendirdiler. Ayrıca ona deve binicisi diyorlar. Bölgelerde yaşayan halkın her biri Şeyh Yusuf al-Kowneyn'in (Aw-barkhadle) kendi bölgelerine geldiğini ve dini ilimleri yaydığını bilinmektedir. Şeyh Yusuf el Kowneyn'in müritleri veya öğrencileri, halka İslami ilimleri öğretmek için Somali'nin her yerinde yayıldılar.

Harar şehri ve tüm illeri, Etiyopya tarafından işgal edilmiştir. İşgalden beri din eğitimin faaliyetleri ve İslam kültürünün yayılmasındaki rolü azalmıştır.

7.2.2- Jigjiga Şehri

Jigjiga şehri günümüzde Etiyopya yönetimi altındaki Somali yerel devletinin başkentidir. Tarihte İslamiyet'in yayılma Harar kadar büyük rol oynamıştır. Bu şehrin meşhur âlimleri arasında şeyh Adam Semter, şeyh el-Hac Jama Ali, şeyh İbrahim Raksen, şeyh Hasan Yabri diye anılan şeyh Hasan İsmail ve Şeyh Abdülkadir Hacı Ali yer almaktadır.

7.2.3- Takahbur Şehri

Takahbur şehri Somali'nin batısında yer alan tarihi şehirlerdendir. Gönümüzde Etiyopya yönetimi altında olsa da Somali tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu şehre genelde Arapça ve bilgisini öğrenmek isteyen talebeler gelirdi. Bu şehrin en önde gelen âlimleri, şeyh Ali Abdurrahman'ın vaktinde yaşayan ve onunla ilmi araştırmalarda istişare yapan şeyh Abdülkadir Hacı Ali, şeyh Abu Bekir Bin İbrahim, Şeyh Muhammed Abdullah Hasan, şeyh Ömer Nuriyye Bin Muallim Ahmed, şeyh Ahmed Kuli, şeyh Muhammed Halif bin Ahmed Nur ve şeyh Abdurrahman Süleyman sayılmaktadır.

7.2.4- Kalankul Köyü

Bu köyün en meşhur hocaları arasında yazdığı kitaplar ile çok meşhur ve Somali'de Kadiri tarikatın şeyhi olan şeyh Abdurrahman Bin Ahmed El-Zayla'i, Hacı Ali bin Aw-Yusuf ve şeyh Abdullah Bin Muallim Yusuf E-Kutbi gibi yer almaktadır.

7.2.5- Kabri Daharre

Bu şehri ve civarlarında en meşhur hocaları arasında şeyh Ali bin Kanal Akas, şeyh Abdullah Şuayip, şeyh Yusuf Debdeb bin Muallim Ahmed, şeyh Hasan Vazi bin şeyh Muhammed Muaviye, ve şeyh Abdulwehab bin şeyh Yusuf Debed yer almaktadır.

7.3- Doğu ve Kuzeydoğu Bölgelerin İlim Merkezleri

Somali'nin doğu ve kuzeydoğu bölgesi diğer bölgeler kadar olmazsa da birkaç ilim merkezleri vardır. Yukarıda zikrettiğimiz gibi İngiltere sömürmesine karşı koyan ve savaş açan Sayyid Mohamed Abdulle Hassan'ın memleketi ve Derviş harekâtın mücadele merkezidir. Doğuda en önemli ilim merkezlerinden biri Talêh kasabasıdır.

7.3.1- Talêh Köyündeki İlim Merkezleri:

Talêh kasabası kuzeydoğuda ilim öğrenmenin en önemli merkezlerden biridir Aynı zamanda Talêh köyü Seyyid Muhammed Abdullah Hasan önderliğinde olan Dervişler harekâtının ana merkeziydi.⁸⁶ Dervişler harekâtı, ulusal bir siyasi hareket olarak bilinmesine rağmen, aslında ve temelinde dini harekâttır. Asıl amacı, İslami dinini Hristiyan batılının maddi ve manevi İslam ahlakına ve İslam inancı işgalcilerden korumak idi. Bu derviş isimli harekât, din eğitiminde ve İslam kültürünün Somali'de

⁸⁶ Abdikarim, age, s. 63

yayılmasının yanı sıra sömürgeciliğe ve din düşmanlarına karşı yapılan birçok savaşta önemli bir rol oynamıştır. Bu kasaba'nın en meşhur hocaları, başta harekâtın lideri Seyyid Mohammed Abdulle Hassan, şeyh Abdullah Karyu, şeyh Ali Hacı ve diğer saygıdeğer âlimler vardı. İngiliz sömürgecilere karşı aldığı askeri yenilgilerinin sonuna Dervişler harekâtının ilim merkez dini eğitim faaliyetinin durdurulmuş ve sona ermiştir.

8. DİN EĞİTİMİN GELİŞİMİNİ SAĞLAYAN FAKTÖRLER

Bu konuyla ilgili en önemli faktörleri şöyle sıralayabiliriz:

1- Genel olarak Somali halkı kalbindeki İslam dinine derin aşkı, onların kalplerinde ve zihinlerinde dini duyguların gücü, İslam inancının gücü ve üzerlerinde mutlak kontrolü oluşturmuştur. Bu da Toplum arasında büyük işbirliğine neden olmuştur.

2- Genel olarak Somali halkı âlimlere karşı her zaman takdir, saygı ve ilgi gösteriyorlardı.

3- Somali halkı ilim talebelerine müsait bir eğitim ortamı vermesi.

4- Resmi ve resmi olmayan Somali liderlerinin ve yetkililerin her koşulda İslam dinine karşı tutumları olumlu yönde olmasıdır.

9. ÂLİMLERİN TOPLUNDAKİ YERİ

Somali'de dini eğitimi yayma amaçlarından bazılarını, eğitimin yöntem sistemi, âlimlerin topluma yönelik eğitim'in gösterdikleri çabaları konuştuk. Şimdi de Somali toplumunun âlimlere nasıl baktıklarını göz atmakta fayda vardır.

Somali'deki âlimleri - Kuran-ı Kerim öğretmeni hariç - eğitim çalışmalarına bilinen bir ücret almamaktadır. Bu da toplumun âlimlere takdir etmesi, sosyal ve dini merkezlerine büyük saygı göstermesi sağlamaktadır. Somali toplumunda din âlimlerini onurlandırmak gelenekseldir ve onları her zaman lüks yeme davetleri yapılmaktadır. Koyunlar, develer gibi sosyal statüleri uğruna cömertçe hediye edilmektedir. Âlimler evlere yaptıkları nadir ziyaretler, o aileye büyük bir neşe ve onur verir, o gün herkesin en mutlu günü olur. Aileler hocaya çeşitli kıymetli hediyeler, pahalı eşyalar, hayvanlar, tarımsal ürünler ve diğer hediyeler verir.

Toplum, âlimlerin sosyal yaşamın birçok alanında takdir eder. Örneğin evlilik gibi, âlimler köyün veya şehrin en güzel kızlarıyla evlendirilirler, en iyi ve ünlü aileden karşılıksız kız alıp evlendirilir, çeyiz ve evliliğin bedelinin Somali'nin bazı bölgelerde çok

yüksek olduğunu bilmemiz gerekir. Bunları'n hepsi âlimlerin onuruna ve toplumdaki menzilesine saygı duymaktan kaynaklanır.

Ahlaki Manevi saygı Somali toplumunu âlimlere yönelik büyük saygı ve büyük sevgisi vardır, toplumdaki en yüksek mertebesi âlimindir, nadir bir onur içinde yaşar ve toplum üyeleri tarafından derinden takdir edilir. Örneğin, topluma göre âlimin meclisi ve sohbeti şeref verici ve en değer ve saygı verilecek meclistir. Hatta ki sohbet meclisinde bulunanlar âlime karşı saygıdan dolayı yüksek sesle konuşulmaz, sessiz kalıp dini soruların çözümü etrafında dönen hocanın sohbeti ve vaazını dinlerler.

Toplum, bir âlime bazı yorgun eden bedensel işlerde çalışmasına izin verilmezler. Örneğin âlimin sosyal menzilesine karşı, çoğu zaman eğitim, iyi vaazlar ve topluma değerli rehberlik sağlaması için sığır otlatılması ve tarlalarda çiftçilik yapmasına izin vermezler, o âlimin yükünü taşıyıp yardımcı olurlar tarlasında karşılıksız çalışırlar.

Toplum, âlimlerin çok bilgili olduğuna inanır ve güvenir, bu nedenle sosyal hayatlarında bir sıkıntı olduğu zaman âlime dönüp çözüm yolunu sorar ve aralarında uyumlaşmama olduğu zaman tahkimine talip olurlar. Yani, toplum üyeleri arasında anlaşmazlıklar olduğunda tahkim için âlime başvurulur, âlim de Şeriata göre hüküm vermektedir.

Kişiler veya gruplar arasında ki ihtilaf ve anlaşmazlıklarda, özellikle sözleşmeler, işlemler, suçlar, evlilik gibi sosyal durumlar vb. dini konularla ilgili meselelerde âlim hakem olur. Onun hükmüne iki tarafta kabul eder ve anlaşmazlık kalkıp yerine tatmin edici rıza ve barış konur. Somali'de âlimler, öğretim, vaaz ve irşat yapmaların yanı sıra, hâkimin olmadığı uzak beldelerde hâkim görevini üstlenirler.

Ayrıca toplum, İslam dinine ve âlimlere olan inancına dayanarak, hastaların iyileşmesi ve ihtiyaçlarının gidermesi için Allah'a dua etmelerini ricada bulunurlar. Âlimler, toplum üyeleri arasında savaş ya da patlak verecek anlaşmazlık çıkarsa, vaazları ve tavsiyeleriyle bu savaşı bastırmada ve çözüm bulmada kilit rolü oynayarak toplumda güçlendirirler.

Âlimler, genellikle dini ve sosyal buluşmalardan yararlanıp insanlara günah işleyip fitne çıkaranlar Allah'ın ceza ve gazabından sakındırırlar. Karşılığında hayır işleri yaparlarsa Allah onlara cenneti vaat ettiğini insanlara izah ediyorlar. Bu konuda da, âlimler büyük bir güven ve saygı kazandıklarını görüyoruz, bu yüzden toplumun kalbine serince indiler, his ve duyguların girmeyi başarmışlar. Toplumu sosyal ve politik olarak

yönlendirdiler. Âlimlerin fikirleri ve sözlü ifadeleri yasaların yerine geçer, itaat edilmesi ve uygulaması da zorunlu olur. Âlimlerin sosyal menzile gücü göz önüne alındığında, ulusal devrimleri kurarak ve önderlik ederek toplumun kendi etrafında toplanmalarına neden olmuştur. Bu nedenle, Somali'de Tüm ulusal harekâtlar dini niteliğe sahipti.⁸⁷

⁸⁷ Abdikarim, age, s. 98

SONUÇ

Somali sahilleri hicretin ilk yüzyılında, farklı Müslüman grupların göçlerine sahne olmuştur. Düşmanların zulmünden deniz yoluyla kaçan ilk Müslümanlar, Somali'nin sahil kesimlerine yerleşmişlerdir. Farklı siyasi göçlerin neticesinde İslâm dininin Somali'de yayılışının öncelikle sahil kesimlerinden başladığı görülmektedir.

Kısa süre içinde Doğu Afrika'nın en büyük ticari merkezlerinden biri haline gelen Mogadişu, Marka, Barbara, Barawa ve Zeyla gibi önemli şehirlere, farklı İslâm diyarlarından pek çok Müslüman tüccar gelmiş ve bu tüccarlar Somali'de İslâm'ın yayılmasına büyük katkı sağlamışlardır. Bu araştırmada özellikle ticaretin altı İslâm'ın Somali'de yayılmasının en önemli sebebi olduğu için çizilmiştir.

Siyasi ve ticari nedenlerden dolayı Somali'ye gelen Müslümanların yanı sıra sadece İslâm'ı, tebliğ görevini yerine getirmek için gelen kimseler de vardı. Yemen, Hicaz, Mısır ve Irak gibi önemli İslâm merkezlerinden gelen bu âlimlerin ferdi ve mütevazı çabaları sayesinde çok sayıda kişi Müslüman olmuştur. Aynı şekilde Somali içindeki İslâmî merkezlerde kurulan medreselerde eğitim görerek yetişmiş pek çok Somalili öğrenci de kırsal kesimlere İslamiyet'i taşımışlardır. İlim adamları da İslâm'ın Somali'de yayılmasında büyük rol oynamışlardır.

Bu çalışmada Somali tarihi, İslâmiyet üzerinden, genel ve din eğitim sistemine incelenmiştir. Her ne kadar yerel topluluklar ve uluslararası kuruluşlar eğitimi geliştirmek için ellerinden gelenin en iyisini yapmaya gayret etmişse de, müfredat, araç ve öğretmenlerin eğitimi gibi çekirdek alanlarda çeşitli sorunlar mevcuttur.

Güçlü öğretmenlerin yetiştirilmesi, kamu kurumları tarafından ulusal bir öncelik olarak görülmemektedir. Böylesi bir ortamda, Somalili çocukların en parlak dönemlerinde eğitim fakültesinden mezun olmuş kişilerle aynı kaliteye sahip hatta onlardan daha iyi olan, iyi eğitilmiş profesyonel öğretmenler yetiştirilmeden kat etmesi gereken uzun bir yol vardır. Somali'de ilkokul ve ortaokul öğreniminde yaşanan ve birbiriyle ilişkili bu sorunların her biriyle ayrı ayrı baş edebilmek için sadece neyin eksik olduğunu ve dolayısıyla ilerleme için neye ihtiyaç duyulduğunu sorgulayıcı değil ama aynı zamanda

ulusal eğitim sisteminin yeniden hayata geçirilmesi konusunda uğraş vermiş yerel kurumların ve yetkililerin faaliyetlerinden elde edilen başarı ve tecrübelerden ne gibi dersler alınabileceğine dair kapsamlı bir çalışmanın yürütülmesi faydalı olacaktır.

Çalışma sonucunda ortaya birtakım sonuçlar çıkmıştır. Bu doğrultuda Somali'nin eğitim açısından geleceğine katkıda bulunabilmek adına önerilerde bulunulması gerekmektedir. Bu öneriler daha çok Milli Eğitim Bakanlığı'na yönelik olmaktadır. Öneriler, var olan sorunlara baktığımız zaman yeterli değil ancak araştırmamızda tespit ettiğimiz sorunlara cevap verebilir olarak düşünülmektedir.

- Somali devletinin eğitim sendikaları, eğitimciler ve sivil toplum kuruluşları yardımıyla, güçlü, milli ve faydalı bir eğitim sistemi ortaya koyması ve uygulaması lazımdır.
- Devlet ve özel eğitim kurumlarının eğitim kalitesini denetleyen, ölçen ve araştıran bir heyet oluşturulması gerekmektedir.
- Okullaşma veya en azında okuma yazma oranının yükseltmek adına bilim adamları ve hatta Türkiye gibi gelişmiş ülkelerin Milli Eğitim Bakanları'nın fikirleri alınarak uzun vadeli bir eğitim projesinin hayata geçirilmesi şarttır.
- Din dersleri gayet yerinde ve başarılıdır. Ancak diğer alanlara bakıldığında yetersizliğin söz konusu olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda mantık, felsefe, sosyoloji gibi derslerin müfredata eklenmesi yerinde ve faydalı bir adım olacaktır.

KAYNAKÇA

- ABDİ, Moallim, (2013). “Somali education coalition releases unified curriculum.
“http://sabahonline.com/en_GB/articles/hoa/articles/features/2013/05/29/feature-01
- ABDİKARİM, Mohamed Ali, *Nidamu taclimu somali*, Mogadishu, wasaradda waxbarashada, 1978.
- AHMED, Ali Jimale, *TheInvention of Somalia*, Lawrenceville: The Red Sea Press Inc., 1995.
- AHMED, Ali Jimale, *TheInvention of Somalia*, Lawrenceville: The Red Sea Press Inc., 1995.
- AKAOU, Heather Marie, *The Politics of Dress in Somali Culture*,USA: Indiana University Press, 2011.
- ALEGÖZ , Halil İbrahim, *Uluslar arası İlişkilerde İnsan Diplomasinin Rolü*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- ALİ, Ahmed Jimale,*The Predicament of the Somali Studies*, New Jersey: The Redsea Press 1995.
- ALİ, İbrahim, *The Origin and History of the Somali People*, c.1, Cardiff: 1993.
- APAK, Eylem Miray, “*Uluslararası Hukukta Müdahale Kavramı ve Türkiye’nin Somali ve Afganistan’a Düzenlenen Uluslararası Müdahalelerdeki Yeri*” (yüksek lisans tezi), İzmir: Ege Üniversitesi, 2009).Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) *İnsanı kalkınma raporu*1998; 2001.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) *İnsanı kalkınma raporu* 1998, 2001.
- BRUBEKER, D.L, *Curriculum Planning: The Dynamics of Theory and Practice*, Illinois Glenview: Scott Foresman &Co, 1982.
- BURTON, Richards, *First Footsteps in East Africa*, J. M. Dent and Sons, London: 1962.

- CAWAALE, Axmed İbrahim, *Dirkii Sacmaallada*, İftin, Hargeysa: 2012.
- CULTURAL Handbook, Center for Applied Linguistics The Cultural Orientation Project, Washington DC: 2010.
- ÇOŞAR, Hümeýra, “Etiyopya-Somali Arasındaki Ogaden Sorunu” (yüksek lisans tezi), Ankara, Gazi Üniversitesi, 2011).
- D. Tanner, ve Tanner L., *Curriculum Developmnet: Theory into Practice*, 2baskı . New York: Macmillan, 1980.
- EL-HAMEVÎ, Şihabüddin Ebi Abdillâh Yakut, *Mu’cemu’l-Buldan*, c.1, Dar Sadr, Beyrut: 1977.
- el-MELLAH, Beşar Ekrem, *Tarihu’l-İslâmî fi Afrikiya*, Amman: Dâru’l-Fikr, 2014.
- el-MES’UDÎ, Ebi Hasan Ali, *Murûcu’z-zeheb ve Ma’adinü’l-Arz*, c.1, Beyrut: el-Mektebetü’l-Asriye, 2005.
- ELMÎ, Afyare Abdi & Abdullahi Barise, “*The Somali Conflict: Root causes, obstacles and peacebuilding strategies*,” African Security Review 15,1, 2006.
- ELMÎ, Afyare Abdi, *Understanding the Somalia Conflagration: Identity, Political Islam and Peacebuilding* London: Pambazuka Press, 2010.
- EN-NAKİRÎ, Muhammed, *İntişaru’l-İslâmî fi Şarki Afrikiya ve Munahadatu’l-Garbi Lehu*, Riyad: Dar el-Mirrih, 1982.
- en-NECCÂR, Abdurrahman, *el-İslâmu fi’s-Sômâl*, Kahire: Matabi’ el-Ahram et-Ticariyye, 1973.
- ENO, Mohamed Ali, “*What are the main causes of the predicament in the acquisition of ESL in Somalia?*”, Journal Of Somali Studies, 2017.
- GEDÎ, Abdulkadir Moallim Muhammed, Sheikh Mohamed Muallim Hassan, *al allâma al müfessir ve da’i al mejdi fi-Somali*, 1, Khartoum: el Mektebü’l Wadaniyye, 2015.
- HERSÎ, Ali Abdirahman, *The Arab Factor in Somali History*, Los Angeles:University of California,1977.

İBN BATTUTA, Muhammed bin Abdullah, *Tuhfetu'n-Nuzzar fî Garâibi'l-Emsâr ve 'Acâibi'l-Esfâr*, Daru İhyâi'l-Ulum, Beyrut: 1987.

KİTABÜ'Z-Zunuuc, bkz. <http://siirah.com/kutub/>

%D9%83%D8%AA%D8%A7%D8%A8%20%D8%A7%D9%84%D8%B2
%D9%86%D9%88%D8%AC.pdf. (erişim tarihi 07.05.2019)

LEWIS, Herbert, “The Origin of the Galla and Somali”, *The Journal of African History*, sy.1, 1966.

LEWIS, I. M., *Peoples of Horn of Africa Somali, Afar, Oromo*, London: Haan Associates, 1994.

LEWIS, İ. M., *A Modern History of the Somalia: Nation & State in the Horn of Africa*, Ohio University Press, 2002.

MAHMOOD, Othman O., *The Root Causes of the United Nations' Failure in Somalia: The Role of Neighboring Countries in the Somali Crisis* USA: Universe, Inc., 2011.

MANSUUR, Cabdalla Cumar, *Taariikhda Afka iyo Bulshada Soomaaliyeed*, Leicester: Looh Press, 2016.

MOWLİD, Sheikh Ahmed, Kişisel İletişim, 20- Şubat- 2020

MUHTAR, Muhammed, *İntişâru'l-İslâmi fî's Sômâl*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahire: Ezher Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1973.

OLİVAİ, P.F, *Developing the Curriculum*. Boston: Little, Brown, & Company, 1982.

ÖZEL, Ahmet, “Afrika: Doğu Afrika’da İslâmîyet”, *İslâm Ansiklopedisi*, c.1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 1998.

PHENİX, P., *The Disciplines as Curriculum Content*, New York: Teachers College, 1962.

PUTMAN, Diana Briton - NOOR, Mohamood Cabdi, *The Somalis, Their History and Culture*, Washington DC: Center for Applied Linguistics The Cultural Orientation Project, 1993.

RİİRAAŞ, Ahmed Abdullah, *Keşfu's-sudûl an Tarihi's-Somâl ve Memâlikihim es-Seb'a*, Mogadişu: Mogadişu Devlet Yayınlar, 1974.

SHİRE, Mohammed Ibrahim, *Somali President Mohamed Siad Barre His Life & Legacy*, UK: Cırfe Publications, 2011. Somali Anayasası.

ŞERİF ALİ, Aydarus bin, *Buğyatü 'l-Âmâl fî Tarihi 's-Somâl*, Asyut: es-Selâm, ty.

TABA, H., *Curriculum Development: Theory and Practice*. New York: Harcourt, Brace & world, 1962.

TRİMİNGHAM, J. Spenver, *Islam in Ethiopia*, London: Oxford University Press, 1952.

Uluslararası Af Örgütü; *Yıllık Raporu*, 2011.

